

L A T V I J A S S P I R T R Ū P N I E C Ī B A

un

K O D O S T Ā S P Ā R K Ā R T O J U M S

uz

K O P D A R B Ī B A S P A M A T I E M .

L.Ū. stud. oec. Roberta K a l ē j a
matr. 16399.

D i p l o m d a r b s.

1939.

P L Ā N S.

I. <u>Ievads</u>	1.- 4.	1p.
II. <u>Spirtrūpniecības Ipatnības</u>	5.- 7.	
III. <u>Latvijas spirtrūpniecības izveidošanās</u> .		
1/ Privātsaimnieciskā spirtrūpniecība...	8.-14.	
2/ Pārkartojums uz kopdarbības pamatiem		
a/ Kopdarbības jēdziens, mērķi un uzdevumi.....	14.-17.	
b/ Spirta kopdedzinātavu normāl- statuti.....	18.- 22.	
c/ Spirta kopdedzinātavu organizē- šanas gaita un principi.....	22.- 26.	
d/ Mašīnu koplietošanas staciju organizēšana.....	26.- 28.	
e/ Līdzšinējie spirta kopdedzinātavu darbības panākumi.....	28.- 29.	
IV. <u>Spirta ražošana</u> .		
1/ Spirta ražošanas iespējas vispār....	30.-32.	
2/ Kartupeļu nodošanas kārtība spirta dedzinātavās.....	33.- 38.	
3/ Ražotā spirta daudzums un patērētās izejvielas.....	39.- 40.	

V. <u>Spirta izvērtēšana.</u>	1p.
1/ Spirta izvērtēšanas veidi un iespējas.....	41.- 43.
2/ Spirta izvērtēšana Latvijā.....	44.- 47.
3/ Spirts kā degviela.....	47.- 51.
VI. <u>Šķidro degvielu problēma.</u>	
1/ Šķidro degvielu jautājuma atrisināšanas iespējas.....	52.-54.
2/ Šķidro degvielu aizvietošana Latvijā.....	54.- 56.
VII. <u>Spirtrūpniecības nozīme mūsu valsts saimniecībā.</u>	
1/ Kartupeļu izvērtēšanas iespējas...	57.- 61.
2/ Šķiedenes nozīme lauksaimniecībā	61.- 66.
3/ Spirtrūpniecības loma lauksaimniecības ražojumu izvērtēšanā....	66.- 67.
4/ Lauksaimniecības atbalstīšanas politika.....	67.- 70.
5/ Spirtrūpniecības ražība.....	70.- 73.
6/ Ko dotu mums bencīna imports.....	73.- 75.
7/ Spirtrūpniecības loma valsts budžetā.....	75.
8/ Valsts aizsardzības politika.....	75.- 78.

VIII. <u>Kopsavilkums</u>	75.-	78.	1p.
1/ Spirtrūpniecības pamatojums....	79.-	82.	
2/ Ko dos spirtrūpniecības pārkārtojums.....	85.-	86.	
IX. <u>Pielikumi</u> .			
1/ Par ārzemju spirtrūpniecību....	87.-	89.	
2/ Spirta dedzinātavas kalkulācija	90.-	95.	
3/ Tabula Nr. 1./smilšu zemju rajoni/	96.		
4/ Tabula Nr. 2./kartupeļu kultūras rajoni/.....	96.		
X. Izlietotā literatūra.....	97.-	98.	

Arī pārmaiņas Eiropas valstīs atvērums nepaliek
 bez sava iespaida uz mūsu valsti un var pat
 veikt, ka tieši mūsu valstī, mūsu valstī, mū-
 sas pārmaiņas ir bijušas tā, kas izskatās šīs pār-
 maiņas. Mūsu valstī, mūsu valstī, "Kas grūti cietē
 kopdarbī un sadarbī ar tautu apmierināt kautas
 vajadzības un valsts intereses", saka prof. K. Dīlera.
 Sociālpolitiskais virziens ar organizāciju valsts
 teorija izskaidro šo valsts iekārtojuma organizāciju
 šīs ar grūti redēt iekārtojuma par kaut ko organizā-
 ciju valsts 2/

Šīs ir tautas vienības ideja, ko pašā organizācijā
 valsts teorija. Valstij jānodrošina nacionālie spē-
 ki un centieni un šīs ar to arī rodas valsts kontrole

1/ Prof. K. Dīlera priekšējais "Autoritārs valsts
 un kooperācija".

2/ Dr. Bīrons - agrārpolitikas lektors.

I.

I e v a d s.

Cilvēku saimnieciskās un sabiedriskās attiecības ietekmē individualisma un kolektivismā pasaules uzskati.

Ja 19.g. simtenis saimnieciskā un sabiedriskā laukā norit zem individualisma iespeida, tad to nevar teikt par pašreizējo laiku. Starp individualismu un kolektivismu rodas sociālpolitiskais virziens, kurš ienes korektīvu individualisma saimniekošanas politikā, prasot sabiedrisko interešu ievērošanu un saimnieciski vājākā aizsargāšanu^{1/}.

Arī pārmaiņas Eiropas valšņu satversmēs nepaliek bez sava iespeida uz saimniecisko dzīvi un var pat teikt, ka tieši saimnieciskā dzīve, saimnieciskās dabas parādības ir bijušas tās, kas izsaukušas šīs pārmaiņas. Rodās autoritārās valstis, "kas grib ciešā kopdarbībā un sadarbībā ar tautu apmierināt tautas vajadzības un valsts intereses", saka prof. K. Dišlers.

Sociālpolitiskais virziens ar organisko valsts teoriju izskaidro šo valsts iejaukšanos saimnieciskā dzīvē ar gribu radīt iedzīvotājus par kaut ko organiski veselu^{2/}.

Tā ir tautas vienības ideja, ko pauž organiskā valsts teorija. Valstij jālidzsevaro saimnieciskie spēki un centieni un līdz ar to arī rodās valsts kontrole.

1/ Prof. K. Dišlera priekšlasījums "Autoritārās valsts un kooperācija".

2/ Ed. Širons - Agrārpolitikas lekcijas.

par pilsoņiem un viņu saimniecisko darbību. Pirmā vietā tiek nostādītas tautas un valsts intereses. "Atsevišķais cilvēks taču ir mazāks savā nozīmē par visu tautu un valsti un ja visa tauta un valsts prasa kādus soļus, tad atsevišķam cilvēkam ir jāpiekāpjas", saka mūsu veidonis Dr. K. Ulmanis ^{1/}.

Individualisms ar sociālpolitisko korektīvu rāda vidus ceļu: saimnieciskā laukā privātā iniciatīve paliek un tai arī turpmāk ir ierādīta ievērojama vieta, bet valsts ņem līdzdalību tikai tur, kur to prasa sevišķi apstākļi ^{2/}.

Tā tad 20 g. simtēnā 30 - 40 gadi norit saimnieciskā laukā zem kārtotas saimniecības sistēmas: ražošanu, meiņu, sadalīšanu /Vācijā arī patēriņu/ valsts kārto ar likumdošanas faktiem. Tautsaimnieks Thers, aizstāvēt kārtotu saimniecību, saka: "Je politiskā brīvība ir vājo aizsardzība, tad saimnieciskā brīvība ir stipro uzvara." ^{3/}.

Arī tautas ienākuma vienlīdzīga un taisnīga sadalīšana prasa valsts iejaukšanos saimnieciskā dzīvē.

Katru ražošanu izsauc vajadzības. Šīs vajadzības ir dažāda rakstura, atkarībā no to apmierināšanas pakāpes: tās var būt spiedošas, vairāk vai mazāk pieciešamas. Arī attiecīgas ražošanas nozares, kuŗas izsauc šīs dažāda rakstura vajadzības, arī var būt no šī viedokļa vairāk vai mazāk pieciešamas. Tomēr

1/ "Degsme" 149.lap.

2/ Ed. Širons - Agrārpolitikas lekcijas.

3/ M. Manoilesko - "Die Nationalen Produktionskräfte und der Aussenhandel", 366.lp.

Šī pieeja nav izšķirošā attiecīgas rūpniecības nozares novērtējumam un pamatojumam. Saimnieciskais efekts no tīri privātsaimnieciskā vai valsts saimnieciskā viedokļa ir izšķirošais faktors atsevišķas rūpniecības nozares pamatojumam.

Katra ražošanas nozare uzrāda dažādu saimniecisku efektu, dažādus saimnieciskās darbības rezultātus. Līdz ar to arī katra ražošanas nozare uzrāda dažādu ražību, dažādu saimniecisko panākumu attiecību pret pielietotiem ražošanas līdzekļiem /darbu un kapitālu/. Sakarā ar to, arī pilsoņu ienākumi, atkarībā no viņu piederības pie vienas vai otras ražošanas nozares, ir dažādi. Lai tos izlīdzinātu, valstij ir jāiejaucās pilsoņu saimnieciskā dzīvē. Valstij ir no svara atsevišķu pilsoņu ienākumi. Tautas turību neraksturo tautas ienākumu kopsuma, bet gan tas ienākuma daudzums, ko saņem katrs atsevišķs tautas loceklis.

Šis vispārējās dabas pārmaiņas saimnieciskā laukā nevarēja paiet secen arī mūsu saimnieciskās dzīves norisēm un sevišķi pēc 1934.g. 15.maija valsts piekopj šīs kārtotās tautsaimniecības politiku, kurai arī ir padote mūsu spirtrūpniecība.

Līdzšinējā, uz tīri privātsaimnieciskiem pamatiem nostādītā spirtrūpniecība tiek pārkārtota uz kopdarbības pamatiem, nostādot organizētus lauksaimniekus - spirtrūpniecības izejvielu ražotājus - līdzšinējā privātā spirtrūpnieka vietā.

Mana darba nolūks ir apskatīt tos cēloņus, kas izsauca šīs rūpniecības nozares pārkārtojuma nepieciešamību, kā arī apskatīt tos motīvus, kādēļ tieši kopdarbība ir bijusi šī pārkārtojuma veids.

Darbā vispirms īsumā apskatīšu spirtrūpniecības īpatnības, līdzšinējās privātsaimnieciskās spirtrūp-

niecības attīstību, tās pārkārtojumu uz kopdarbības pamatiem, tuvāki apstājoties pie kopdarbības jēdziena, mērķiem un uzdevumiem un kopdedzinātavu organizācijas.

Līdz ar spirtrūpniecības pārkārtojumu, tā nešaubāmi ir izraudzīta par valsts saimnieciskās politikas līdzekli šīs politikas mērķu sasniegšanai.

Ja agrārpolitika par savu mērķi uzstāda lauksaimniecības nozares pascelšanu uz augstākas attīstības un ienesības pakāpes, tad jāapskata, kā šiem agrārpolitikas mērķiem kalpo un kalpos pārkārtotā spirt-rūpniecība. Tas liek mums apstāties pie spirta ražošanas, izvērtēšanas un ar šiem jautājumiem saistītām problēmām.

II.

S p i r t r ū p n i e c ī b a s

I p a t n ī b a s.

Spirtrūpniecība slēpj sevī daudz īpatnības un šīs rūpniecības iztīrījumā un pamatojumā nākas sadurties ar daudzām īpatnējām problēmām. Spirtrūpniecību parasti pieskaita pārtikas un garšvielu rūpniecībai, kas jau līdz ar to vēl pastiprina tās īpatnību, jo spirtrūpniecības gala produkts - alkohols nav nedz pārtikas nedz arī garšviela parastā nozīmē, tādēļ arī spirtrūpniecības īpatnība izpaužas gala produkta - alkohola izvērtēšanā.

Ja ņemsim piemēram cukura rūpniecību, tās gala produkts - cukurs ir pirmās nepieciešamības pārtikas viela, kādēļ jau šis apstāklis vien dod pa daļai pamatojumu šīs rūpniecības nozares veicināšanai un attīstīšanai un sevišķi vēl tādēļ, ka tā ir dabīga rūpniecības nozare, jo tā patērē iekšzemes izejvielas. Var pacelties vienīgi jautājums par šīs rūpniecības nozares ražību, salīdzinot to ar ārzemēm. Mēs zinām, ka cukura imports sola mums daudz zemākas cukura cenas, kas gan nav tik daudz atsevišķas valsts šīs rūpniecības nozares labāks ražības rezultāts, bet gan attiecīgās valsts saimnieciskās politikas rezultāts, veicinot cukura eksportu ar piemaksām. Tāpat šeit var saskatīt nacionālās rūpniecības aizsardzības po-

litiku. Šī nacionālās rūpniecības aizsardzības politika, par kuŗu vēl runa būs turpmāk, ir tas faktors, kas liek arī mums minēto rūpniecības nozari monopolizēt, kaut arī aiz tīri fiskāliem nolūkiem.^{1/}

Šai ziņā līdzīgs stāvoklis, kā to turpmāk redzēsīm, ir arī spirtrūpniecībai. Bet tā nav galvenā spirtrūpniecības īpatnība. Kā jau minēts, spirtrūpniecības gala produkts - alkohols nebūt nav pārtikas viela un apšaubāma ir arī tā pieskaitīšana garšvielām. Varētu runāt par spirtrūpniecību kā baudvielu rūpniecību, kuŗa jau līdz ar to slēpj sevī negatīvas rūpniecības raksturu, kas vēl vairāk pastiprina spirtrūpniecības nelabvēlīgo stāvokli, jo alkohols ir kaitīgs pašam ražotājam - cilvēkam. Šai ziņā, ka ražojums ir vērsts pret pašu ražotāju, protams, netieši, spirtrūpniecībai ir zināma līdzība ar valsts kaŗa rūpniecību, kuŗas ražojumi arī netieši vērsti pret pašu ražotāju. Bet kaŗa rūpniecībai pamatojums meklējams valsts aizsardzības vajadzībā, kāda pamatojuma, šķiet, nav spirtrūpniecībai.

Izejot no pārtikas un garšvielu rūpniecības vielokļa, spirtrūpniecība iezīmējas kā pilnīgi negatīva rūpniecības nozare.

Ja spirtrūpniecība ir iekarpojusi sev stāvokli valsts rūpniecību sarakstos, un vēl vairāk, ja tā sastopama iepriekš minētās valsts kārtotās saimniecībās, tad spirtrūpniecības pamatojums jāmeklē citā virzienā, citā ražojuma - spirta izvērtējumā. Protams, kā to redzēsīm vēlāk, svarīgu lomu šeit spēlē arī spirtrūpniecības finansiēlie rezultāti, kas dod fiskam ievērojamus ienākumus /1940.gada budžetā paredzēts

^{1/} 1938/39.gadā no cukura monopola paredzēts ieņemt 16. milj. latu.

25,7 milj. latu/.

Katru ražošanu izsauc vajadzība un katrs ražošanas priekšnoteikums ir iespēja šos ražojumus saimnieciski realizēt, tādēļ arī jārod spirtrūpniecības ražojumam saimniecisks realizācijas pamatojums.

III.

Latvijas spirtrūpniecības izveidošana.

1. Privātsaimnieciskā spirtrūpniecība.

Spirtrūpniecība Latvijā izveidojās 18.g.s. beigās un 19. g. sākumā ir saņēmusi tīri finansiālas dabas raksturu. Latvijas saimniecībai vajadzēja veikt jaunus darbus savu dabas bagātību vajadzība spēcīgākai un tā izsaja tie strādā spirtrūpniecība, resp. degvīna darīšanā, ko pieņēma pieņemt spēkā. Tā kā tā laika raksturo ^{1/2} /Eupols/ ogļveids, ka dabā bija milzīga pagatavojumi katru dienu 1 mēdā spirts, bet viņi bija 1000, pār šīs šīs raksturo /Krievu/ aprītiņa, 1794g. radīta 400.000 mēdā degvīna /ar 175 milj. litru/.

Novērojot šīs dabas bagātību jāma lielāka realizācija kā šīs spirtrūpniecība, kura deva iespēju ļoti ievērot saimniecības ražošanu - labību un kartupeļus un ļoti ievērotais krogu šīs dabas bagātību jāma šīs dabas bagātību.

Spirta darīšanā strādā vienīgi uz laukiem - saimniecība un tā pārstrādāja galvenā kārtā kartupeļus un saimniecības gredzņus. Kartupeļus piegādāja saimniecības un laukiem - saimniecība.

1/ Fr. Jānis - "Latvijas vēsture" 133.lp.

III.

Latvijas spirt rūpniecības izveidošanās.

1. Privātsaimnieciskā spirt rūpniecība.

Spirt rūpniecība Latvijā izveidojās 18.g.s.beigās un tās pamatā ir saskatāmi tīri finansiēlas dabas motīvi. Baltijas muižniecībai vajadzēja rast jaunus līdzekļus savu dažādo luksus vajadzību apmierināšanai un kā izeju tie atrada spirt rūpniecību, resp. degvīna dedzināšanu, ko piekopa plašos apmēros. Kāds tā laika rakstnieks ^{1/} / Hupels / apgalvo, ka dažā maza muiža pagatavoja katru dienu 1 mucu spirta, bet visā Vidzemē, pēc kāda cita rakstnieka / Tribes / aprēķina, 1794.g. ražots 400.000 mucu degvīna / ap 176 milj. litru/.

Nevarēja neko labāku iedomāties jaunu ienākumu radīšanai kā tieši spirt rūpniecību, kuŗa deva iespēju labi izvērtēt muižas ražojumus - labību un kartupeļus un labi izveidotais krogu tīkls savāca zemnieku jau tā trūcīgos līdzekļus.

Spirta dedzinātavas atradās vienīgi uz laukiem - muižās un tās pārstrādāja galvenā kārtā kartupeļus un nedaudz graudus. Kartupeļus piegādāja muižas saimniecības un iztrūkumu - zemnieki.

1/ Fr. Zālītis - "Latvijas vēsture" 138.lp.

Arī spīrtrūpniecības ražojuma - spīrta izvērtēšanā muižnieki varēja vadīties tikai no finansieliem motīviem, nesaduroties ar kaut kādu tautas veselības, tikumības vai turības problēmām.

Līdz ar to spīrtrūpniecība lielākā vai mazākā mērā kļuva par lauksaimniecības ienesības pacelšanas faktoru un rādīja jaunus ceļus muižnieku sliktā finansiēlā stāvokļa atrisināšanai. Tādēļ arī spīrta dedzinātavām bija lauksaimniecības rūpniecības raksturs, izņemot dažas rauga spīrta fabrikas. Spīrta dedzinātavu atkritumus - šķiedeni /brāgu/ izbaroja lopiem vai arī ierīkoja sevišķas vēršu kūtis.

Pasaules karam izceļoties, Krievija ieveda alkohola aizliegumu, līdz ar ko dedzinātavu darbība apstājās.

Ar Latvijas valsts nodibināšanos, spīrta ražošanu Latvijā nokārtoja Satversmes sapulces 1920.g.17. augustā pieņemtais likums par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokli un pārdošanu /Lkr.217/.

Likums noteica, ka spīrtu ražo kā privātu tā valsts ierīkotās dedzinātavās. Privātiem ar spīrta izgatavošanu bija atļauts nodarboties katram juridiski pilntiesīgam Latvijas pilsonim, saņemot atļauju no Netiešo nodokļu departamenta un vietējās pašvaldības piekrišanu. Spīrtu atļauts dedzināt no labības un sakņāju atlikumiem, vai arī no labības, bietēm, kartupeļiem ar attiecīgas Apgādes ministrijas atļauju. Dedzināšanas periods bija noteikts no 1. jūlija līdz 30. jūnijam. Izdedzinātā spīrta stiprums nedrīkstēja būt zemāks par 80 %.

Valsts saņēma spīrtu no dedzinātavām par cenu, kādu ik gadus noteica finansu ministrs individuāli katrai dedzinātavai, atkarībā no vietējiem spīrta dedzi-

nātavas apstākļiem. Cenu noteica komisija, kuŗas sastāvā piedalījās Zemkopības, Iekšlietu un Apgādes ministrijas un Valsts kontroles pārstāvji. Degvīna un tīrītā spirta izgatavošana, pildīšana un izdalīšana notiek valsts noliktavā. 1933.g. likuma grozījums noteica, ka spirta dedzināšanai atļauts lietāt iekšzemes kartupeļus, bietes, melasi, iesalu, bet citas vielas tikai ar finensu ministra atļauju. Tā tad ar minēto likuma grozījumu izslēgta labība kā spirta izgatavošanas izejviela. 1920.g. likums līdz ar minētiem grozījumiem tad arī regulēja spirta ražošanu līdz 1937.gadam.

Turpmāk atgriezīsimies pie spirta dedzinātavu darbības un valsts regulējošiem soļiem šajā virzienā.

Pēc agrārās reformas izvešanas, dedzinātavas kā rūpniecības uzņēmumi palika agrāko muižnieku īpašumā, bet zemi, no kuŗas dedzinātavas saņēma izejvielas, sadalīja jaunsaimniecībās. Tā spirta dedzinātavas no lauksaimniecības palīguzņēmumiem muižas saimniecībā pārvērtās tagad par tīri rūpnieciskiem uzņēmumiem.

Spirtrūpniecības atjaunošanai valdība nāca palīgā ar aizdevumiem un avansiem uz nodoto spirtu. Ražošanas apstākļi nebija izdevīgi, jo kartupeļi bija jāpērk no svešiem, nezināmiem ražotājiem. Šādā kārtā spirta dedzinātavas darbība bija nedroša, jo izejvielas bija atkarīgas no vietējo lauksaimnieku saimnieciskiem apstākļiem, kā arī radušā iespēja kartupeļus izvērtēt citādi: eksportem, stērķelei, lopiem, nebija labvēlīga spirtrūpniecībai. Spirta dedzinātavas spirtu pārdeva Finensu ministrijai un šķiedeni ļoti mazā mērā izmantoja saimnieciski un pie tam tikai pašas dedzinātavas saimniecībā. Novecojušās spirta ražošanas metodes un dedzinātavu iekārtas nedeva vietējiem

spirtrūpniekiem iespēju samazināt ražošanas izdevumus un pacelt spirtrūpniecības ražību. Tāpat dedzinātavām trūka izejvielas - kartupeļi, kādēļ nevarēja izražot vajadzīgo spirta daudzumu, kas savukārt slikti atsaucās uz dedzinātavu saimnieciskās darbības panākumiem.

Augšminētie apstākļi radīja nedrošību šajā rūpniecības nozarē un tā bija padota svārstībām. Tā 1927/28.g. darbojās 36 uzņēmumi /skat. 40.lap./, ražojot 2,8 milj. litru a.a., 1928/29.g. - tikai 28 uzņēmumi, ražojot 0,8 milj. litru a.a., bet 1929/30.g. - 42 uzņēmumi, ražojot 2,4 milj. litru a.a. Jāņem vērā arī, ka spirta produkciju stipri ietekmē arī gadskārtējās kartupeļu ražas un tieši relatīvi dedzinātavas darbības rajonā.

Sakarā ar augšminētiem apstākļiem, spirtrūpniecība uzplauka vai nīkuļoja.

Kā sekas no vispārējās lauksaimniecības atbalstīšanas politikas, bija valdības noteiktās kartupeļu un spirta cenas 1931.g., kā arī tika garantēts katrai dedzinātavai noteikts noiets, kādēļ spirtrūpniecība bija pasargāta no riska un konkurences.

Lauksaimnieku atbalstīšanai valdība bieži vien paaugstināja cenu jēlspirtam, ko savukārt vajadzēja tālāk darīt arī spirtrūpniekiem, paaugstinot cenu lauksaimnieku nodotiem kartupeļiem, bet, diemžēl, bieži tas nenotika, jo spirtrūpnieki vadījās no savām privātsaimnieciskām interesēm un centās kartupeļus iegūt par lētāku cenu. Finanšu ministrs gan noteica zemkopjiem maksājamo cenu par kartupeļiem, piedraudot noteikumu neievērošanas gadījumā samazināt dedzinātavai noteikto jēlspirta normu. Šajā sakarībā kāds spirtrūpnieks brošūrā "Vai ir pielaižama spirtrūpniecības

iznīcināšana Latvijā", starp citu, raksta: /10 lp/ "Pats par sevi saprotams, ka šādu famozu pavēli neviens nepildīja un arī nevarēja pildīt." Pateicoties labai kartupeļu ražai, spirtrūpniekiem bija iespējams bieži vien jūtami pazemināt kartupeļu cenas. Nodokļu departaments prasīja iesūtīt lauksaimnieku kvitējumus par saņemto samaksu, bet, noteicot cenu par 16 kg. kartupeļu pie dažādu stērķeļu satura, departaments nav ņēmis vērā zemes piemaisījumu daudzumu, kas var būt 5 - 20%, kādēļ noteiktā cena palika problemātiska. Radās jautājums vai vispār spirtrūpnieki var maksāt šo cenu /80 sant. pudā/, jo rudenī visus kartupeļus iepirkt nevar, uzglabājot rodas svara zudums, bet pērkot ziemā, tie ir dārgāki un bez tam bojājas.

Tas viss rādīja, ka spirtrūpniecībā nav kaut kas kārtībā un netieši sagatavoja ceļu jaunām pārmaiņām šajā rūpniecības nozarē. Līdzšinējā kārtība nebūt neveicināja valdības piekopto lauksaimnieku atbalstīšanas politiku, kā arī vispārējo valsts saimniecisko politiku, kas izgāja uz tautas ienākumu vienlīdzīgu sadalīšanu, jo, kā to uzsvēris mūsu Tautas Vadoņi, tautas bagātība nav visu tautas bagātību kopsomma, bet gan atsevišķa indivīda bagātība ir izšķirošs faktors tautas bagātības novērtējumā; kādēļ radās vajadzība rast iespēju, lai arī spirtrūpniecība, kas dibinās uz lauksaimniecību un kas ir dabīga rūpniecības nozare līdzīgi cukurrūpniecībai, kuņas izlieto iekšzemes izejvielās, dotu ienākumus tiem, kam visvairāk tie vajadzīgi un pie tam vēl iespējami lielākam skaitam.

Bez tam jāņem vērā, ka liels daļa dedzinātavu atrodas svešautiešu un pat ārzemnieku rokās. Tā lielā peļņa /skat. pielikumā kalkulāciju/, ko deva šī lauksaimnieciskā rakstura rūpniecības nozare, saplūda

atsevišķu rūpnieku kabatās un dažos gadījumos - aizplūda pat pāri robežai.

Mūsu Valsts un Ministru Prezidents Dr. K.Ulmanis 1937.g. 5.februāra apspriedē, kur pārrunāja spirtrūpniecības reorganizācijas jautājumus, teica: "Cik tas ir iespējams ar cilvēka prātu un gribu cīnīties pret visiem aizsprostojumiem, jāpanāk, lai tautas ienākums izlīdzinās un jāsadala viņš tā, ka iespējami lielāks skaits varētu izlietot šo labklājību un pieaugušos tautas ienākumus. Valdības programmas saimnieciskā daļā tā tad milzīgi svarīga ir turības celšana un tās taisnīga izkārtošana."

Kā to panākt? "Tautas līdzdalība viņas likteņos ir tautas lieta", saka vācu tautsaimnieks Ludvigs Hēberleins^{1/}. Spirtrūpniecībā tautas līdzdalība saņiedzama ar lauksaimnieku ciešāku saistīšanu šajā rūpniecības nozarē, t.i. padarot tos par spirta dedzinātavu līdzīpašniekiem.

Valdība šī jautājuma kārtošanai izvēlējās kopdarbības ceļu, kas nebūt nerunā pretim autoritārās valsts politikai un paņēmieniem jautājumu kārtošanā.

Profesors K.Dišlers uzsver^{2/}, ka autoritārā valsts grib ciešā kopdarbībā un sadarbībā ar tautu apmierināt tautas vajadzības un valsts intereses, tā ir tautas valsts, kas darbojās uz tautu un ar tautu. Tautai jādarbojās līdzī valsts un vispārības labā un arī

1/ Dr.Jur.Ludvig Hēberlein - "Das Verhältnis von Staat und Wirtschaft mit besonderer Hervorhebung der Selbstverwaltung des Reichsnährstandes und der landwirtschaftlichen Marktordnung"

2/ Prof. K.Dišlers priekšlasījums "Autoritārā valsts un kooperācija".

kopdarbība stāda par savu uzdevumu biedru materialās labklājības pacelšanu, organizējot to pašdarbības veidā."

Organizēts lauksaimnieks būs tas, kas ražos šai rūpniecības nozarei izejvielas un nodrošinās tai augstāko produkciju, kā arī saņems tos labumus, ko dos šīs rūpniecības saimnieciskie darbības rezultāti.

2. Spirtrūpniecības pārkārtojums uz kopdarbības pamatiem.

a/ Kopdarbības jēdziens, mērķi un uzdevumi.

1937.g. 17.jūnijā Ministru kabinets pieņēma Likumu par kopdarbības sabiedrībām un to savienībām. Likums stājās spēkā tā paša gada 1. jūlijā. Likuma izstrādāšanā daudzus norādījumus devis Valsts un Ministru Prezidents Dr. K.Ulmanis, nosaukdam to par dzelzs un tērauda likumu.

Runājot par kopdarbības sabiedrību uzdevumiem, likums nosaka, ka saimniecisko uzdevumu kopīgai veikšanai ar nolūku sekmēt biedru un sava darbības iecirkņa pārējo iedzīvotāju materialo un garīgo labklājību, darbojas kopdarbības sabiedrības ar mainīgu biedru skaitu un kapitālu.

Katras kopdarbības sabiedrības uzdevumos ietilpst savu biedru audzināšana apvienotai pašdarbībai, pašpalīdzībai un pašpārvaldībai, kā arī savu biedru pavarde, mājas, sētas un uzņēmumu uzturēšanai un nostiprināšanai ar to radot drošu dzīves pamatu ģimenei un dzimtai.

Kopdarbības sabiedrības darbojas attiecīgas ministrijas noteiktā darbības iecirknī ar iepriekšēju ministrijas atļauju uz Ministru kabineta apstiprinātu normālstatutu pamata. Kopdarbības sabiedrību darbība

padota stingrai valdības uzraudzībai un valdības apstiprinātu zvērinātu revidentu revīzijām.

No teiktā redzams, ka kopdarbība iekļauta vispārējā valsts saimnieciskā politikā, kas nosprauž ceļu un norāda pareizo virzienu tautas kopējo mērķu un vajadzību sasniegšanai ne tikai saimnieciskā laukā, bet arī vispārējās tautas pašapziņas celšanā, sekmējot drošu pamatu rašanos ģimenei un dzimtai un atstājot kopdarbības biedriem plašu pašdarbību un pašpārvaldību.

"Valsts nesaimnieko, bet vada. Valsts vadība virza saimniecību uz kopējo mērķi, kārtot atsevišķas saimniecības nozares šim kopējam mērķim, noteic pamatnoteikumus un pamatformas, ar nolūku, apmierināt tautas kopējās vajadzības." ^{1/} "Un citādi tas nemaz nevar būt, jo smago atbildību par to, ka mūsu tagadējie uzdevumi un augstie mērķi būs sasniegti un ka saimnieciskā darbība norit pareizi, nes atbildību publiskā vara, kurā ar valsts saimnieciskās politikas palīdzību pārņem kopējās saimniecības vadību un rāda saimnieciskās dzīves mērķi, ceļu un virzienu." ^{2/}

Kopdarbība nav pašmērķis, bet līdzeklis kopējo tautas un valsts vajadzību apmierināšanai un mērķu sasniegšanai.

Kooperators Ed. Laursons, runājot par kopdarbības uzdevumiem tagadējā laikmetā, sakarā ar starptautiskās kooperācijas kongresu Londonā 1934.g. ^{3/}, par kopdarbi-

1/ Dr. Iur. Häberlein, Ludv. l. c. 58, 59. lp.

2/ " " " " l. c. 70. lp.

3/ Ed. Laursons - "Kooperācijas uzdevums tagadējā laikmeta saimnieciskā kustībā" "Ekonomists" 1935.g. Nr. 2/3.

bas uzdevumiem uzsver ražotāju un patērētāju interešu saskaņošanu ne tikai iekšzemē, bet arī starptautiskā mērogā. Šī uzdevuma veikšanai kopdarbības kustība jāizveido par veselu saimniecisku sistēmu, kuŗa stāsies kā brīvās konkurences un demokrātiskās brīvības, tā arī spaidu paņēmienu vietā. Līdz šīs sistēmas izveidošanai, visā pasaulē izveidojās pagaidu atvieto-tāja sistēma ar valsts varas iejaukšanos saimnieciskā dzīvē gan ar muitām, preču kontingentiem, monopoliem, valsts uzņēmumiem, koncesijām, normētām cenām un ci-tiem administratīvas dabas aktiem, kas ir tikai pār-ejoša parādība līdz tam laikam, kamēr tautas un valsts izveidos tādu sistēmu, kad izbeigsies pārprodukcija un spekulācija no vienas puses un bezdarbs un bads no otras puses. Šādu stāvokli var redīt, pēc visu kooperatoru domām, tikai kopdarbība, kuŗai iespējams brīvprātīgi organizēt ražotāju un patērētāju tāda virzienā, ka lai katrā atsevišķā valstī ražotu taisni to un tieši tādos apmēros, kā tas šai valstī organi-zētiem patērētājiem vajadzīgs, bet katra atsevišķa valsts ražotu izveidumiem uz ārzemēm atkal taisni to un tieši tādos apmēros, kā tas no citu zemju organi-zētiem patērētājiem tiek prasīts.

Tā tad kopdarbības gala mērķis - organizētu ražo-tāju un patērētāju vajadzību saskaņošana, kuŗa spētu izbeigt saimnieciskos un politiskos karus un nodro-šinātu cilvēcei ilgstošu mieru. Protams, pievestām domām, sevišķi attiecībā uz kopdarbības lomū miera nostiprināšanā, ir deklaratīva nokrāsa, jo miera no-stiprināšanai un kara izbeigšanai ir daudz un dažā-das metodes, bet tomēr nekas nebūs panākts, ja šīs me-todes negribēs valsts vīri izlietot. Tomēr pievestās domas raksturo plašas un daudzpusīgas kā arī dziļas

kopdarbības iespējas, sevišķi saimnieciskā laukā. Kopdarbība met tiltu tieši no ražotāja uz patērētāju, tādejādi izslēdz starpniekus, un samazina ražošanas izdevumus, kas dod iespēju tirdzniecībā apgādāt patērētājus ar labāku preci par lētāku cenu.

No katras valsts nacionālpolitiskā viedokļa, kopdarbība vispirms ir nacionāla. Tā mācē katram individam iztikt vispirms ar saviem spēkiem. Tagadējā valsts vara pie saimniecisko uzdevumu veikšanas strādā pēc tiem pašiem autarķijas principiem kā kopdarbība, kādēļ valsts savus uzdevumus varēs veikt visā pilnībā tikai ar kopdarbības palīdzību. Kopdarbībai kā saimnieciskās dzīves organizēšanas virzienam ir plaša vieta un plašas perspektīves tagadējā saimnieciskā kustībā. Kopdarbības ideāls ir apmierināt spiedošās saimnieciskās vajadzības kopdarbības ceļā, radīt saimnieciskas virsvērtības, kuŗas izlietot nevien biedru saimniecību pacelšanai, bet arī viņu garīgās dzīves izkopšanai un izdaiļošanai^{1/}.

No pievestā izriet, ka kopdarbība ir svarīgs faktors un ierocis valsts politikas realizēšanai, sevišķi virzienā uz tautas ienākumu pacelšanu un tā taisnīgu un vienlīdzīgu sadalījumu. Tādēļ arī valdība bija izvēlējusies līdzšinējās spirtrūpniecības pārkārtojumu uz kopdarbības pamatiem.

Pamatojoties uz likuma par kopdarbības sabiedrībām un to savienībām, Ministru kabinets 1937.g. 29. jūlijā pieņēma spirta kopdedzinātavu normālstatutus, pie kuŗiem turpmāk īsumā apstāsīmes.

1/ Ed. Laursons - "Kooperācijas uzdevumi tagadējā laikm. saimn. kustībā" "Ekonomists" 1935.g. Nr. 2/3 62 l.p.

b/ Spirta kopdedzinātavu normālstatuti.

Saskaņā ar spirta kopdedzinātavu normālstatutiem, kopdedzinātavas darbojas Zemkopības ministra apstiprinātā darbības iecirknī, kurš parasti aptver 4 - 6 pagastus 20 km. rādiusā.

Sabiedrības mērķis ir:

1. sadarbībā ar Latvijas lauksaimniecības kameru, sekmēt biedru un sava darbības iecirkņa pārējo iedzīvotāju materiālo un garīgo labklājību, organizējot viņu saimniecībās ražoto kartupeļu un citu zemes augļu pārstrādāšanu un pārdošanu, kā arī rūpējoties par ražas vairošanu un zemes ienesības pacelšanu;

2. audzināt savus biedrus apvienotai pašdarbībai, pašpalīdzībai un pašpārvaldībai, kā arī savu biedru pavaržu, māju, sētas un uzņēmumu uzturēšanai un nostiprināšanai, ar to radot drošu dzīves pamatu ģimenei un dzimtai.

Tā tad normālstatutos paredzēti jau iepriekš minētie, vispārējie kopdarbības sabiedrības mērķi, uzsverot materiālo un garīgo pusi tautas un valsts vispārējās interesēs. Kā specifisks noteikums paredzēts - organizēt biedru saimniecībās ražoto kartupeļu un citu zemes augļu pārstrādāšanu un pārdošanu, kā arī rūpēties par ražas vairošanu un zemes ienesības pacelšanu. Šie noteikumi jo spilgti rāda kopdedzinātavu plašo, daudzpusīgo programmu un darbības iespējas. Tās darbība nav domāta kādā šaurā vidē, nav domāta tikai spirta izejvielu, galvenā kārtā kartupeļu savākšanai un pārstrādāšanai spirtā, bet arī citu zemes augļu pārstrādāšanai un pārdošanai, līdz ar to spirta kopdedzinātavas izceļas kā plašas lauksaimniecības ražojumu izvērtēšanas sabiedrības, uzņemoties ražojumu izvērtēšanā starpniecību.

Šeit mēs redzam izteiktu valdības saimniecisko politiku: celt ražas un vairo tautas ienākumus, kas ir mūsu tagadējā laikmeta sauksme.

Minēto mērķu sasniegšanai sabiedrības uzdevumos ietilpst:

1/ ierīkot un uzturēt spirta dedzinātavu un citus uzņēmumus dažādu zemes augļu, sevišķi kartupeļu, pārstrādāšanai un pārdošanai;

2/ apgādāt kartupeļu ražotājiem L.L.K. ieteiktās šķirnes sēklu;

3/ ierīkot un uzturēt mašīnu koplietošanas punktus, dodot lauksaimniekiem lietošanā par mērenu atlīdzību traktorus, transporta automobiļus, kartupeļu račējus un citas lauksaimniecības mašīnas;

4/ saziņā ar L.L.K. sasaukt sapulces un apsiedes savu mērķu un pasākumu propogandai un sarīkot attiecīgus priekšlesījumus, kursus, ekskursijas, ražojumu un darba rīku apskates u.c.

Pieminētie uzdevumi vēl pastiprina kopdedzinātavu lauksaimniecisko raksturu un tās iespējamo lomu lauksaimnieku ražas izvērtēšanā un lauku apsaimniekošanā.

Šeit nav agrākās krasās atšķirības starp kartupeļu audzētāju un noņēmēju.

Kopdedzinātava nevedās no privātsaimnieciskā peļņas efekta, bet no vispārējās valsts saimniecības politikas, vairojot vispārējo tautas ienākumu, sniedzot lauksaimniekiem vajadzīgās zināšanas spirtrūpniecības izejvielu ražošanā, apgādājot tos ar labu sēklu un rūpējoties par ražojumu ērtu, lētu transportu.

Pieminētie spirta kopdedzinātavu mērķi un uzdevumi nedrīkst palikt tikai par mērķiem un uzdevumiem, bet gan tiem jātop realizētiem un kopdedzinātavām jāatbilsto sava pastāvēšana ar minēto mērķu un uzdevumu

piepildījumu. Tādēļ arī kopdedzinātavas padotes stingrai L.L.K. uzraudzībai un revīzijām un praktiski kopdedzinātavu darbs, sevišķi tās organizēšanas un dibināšanas laikā, norit stingrā kameras specialistu un instruktoru pārraudzībā un vadībā, kas rūpējas par kopdedzinātavu racionālu nostādījumu un to sekmīgu darbību.

Par kopdedzinātavu biedriem var būt personas - kartupeļu audzētāji, kopdarbības sabiedrības, biedrības un citas sabiedriskas un saimnieciskas kā arī valsts un pašvaldības iestādes, kuŗas ar saviem materiāliem līdzekļiem vai citādi var atbalstīt kopdedzinātavu sekmīgu darbību. Biedrus uzņem sabiedrības valde un tiem jāiemaksā pamatpaja, parasti Ls.50.-, bet juridiskām personām 20 pamatpajas. Samērā ar iemaksāto pamatpaju, biedriem ir tiesība nodot dedzinātavai pārstrādāšanai kopsapulces noteiktu kartupeļu daudzumu, parasti 50 kv. uz 1 pamatpaju. Statutos noteikts augstākais, gadā nododamais kartupeļu daudzums no katra ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes, parasti 10 - 15 kv. Sabiedrības kapitālvairošanai biedri var iemaksāt arī papildpajas bez jau iepriekš minētām obligātām pamatpajām. Papildpaju iemaksa nedod biedriem tiesību pavairot pārstrādāšanai nododamo kartupeļu daudzumu, bet tās domātas pašu līdzekļu pavairošanai ieguldījumiem kopdedzinātavas iekārtas paplašināšanai un racionalizācijai.

Par sabiedrības saistībām katrs biedrs atbild tikai ar savām pamatpajām bez kādas papildatbildības. Ierīkojot vai dibinot jaunas kopdedzinātavas, biedriem jāuzņemas solidāri galvojumi saistību nodrošināšanai kredītiestādēs /Valsts zemes bankā/.

Biedriem ir atļauts nodot pārstrādāšanai tikai pašu saimniecībā audzētos kartupeļus. Ja biedri nevar piegādāt sabiedrībai vajadzīgo kartupeļu daudzumu, tad iztrūkumu sabiedrība var iepirkt no ne-biedriem.

Biedru piegādātos kartupeļus sabiedrība pieņem tīrsvarā un nosaka stērķeļu saturu. Valdei ir tiesības atteikties no bojāto kartupeļu pieņemšanas. Pa daļai bojātus vai sasalušus kartupeļus valde pieņem saskaņā ar Nodokļu departamenta noteikumiem. Par nodotiem kartupeļiem sabiedrība maksā valdības noteikto cenu.

Atkarībā no kopdedzinātavas saimnieciskiem panākumiem, biedri saņem bez tam arī īpašas piemaksas no tīrā atlikuma, šakarā ar ko bieži vien kopdedzinātavas maksā lauksaimniekiem faktiski par kartupeļiem daudz augstāku cenu kā noteikusi valdība, bet ne otrādi, kā tas bija sastopams bieži pie privātām spirta dedzinātavām.

Šeit mēs redzam, ka kopdedzinātavas saimnieciskos panākumos piedalās visi biedri un visi gūst arī šo panākumu augļus, saņemot dividendes un piemaksas uz nodotiem kartupeļiem.

Tāpat liela vērība piegriesta kapitālu un dažādu fondu pavairošanai, tādejādi mazinot biedru risku sabiedrības zaudējuma gadījumos. Līdzīgi kā peļņā, arī zaudējumos piedalās visi biedri un tikai pēc tam, kad sabiedrības pašas līdzekļi jau izlietoti, kā jau mināts, biedri par sabiedrības zaudējumiem atbild tikai ar savu paju bez kādas papildatbildības un jaunu paju iemaksa pēc pajas norakstīšanas atstāta biedra pašā izvēlei: iemaksāt paju vai izstāties, kā arī vispār, ja zaudējumi pārsniedz pamatpaju kopsumu/pamatkapi-

tālu/, par sabiedrības likvidāciju vai darbības turpināšanu lemj paši biedri.

Sabiedrības līdzekļi sastādās:

- 1/ no pamatkapitāla + biedru iemaksātām pamatpajām,
- 2/ " rīcības kapitāla - biedru iemaksātām papildpajām,
- 3/ " rezerves kapitāla, kurš sastādās no gadskārtējiem atskaitījumiem no tīrās peļņas / 25 %/, iestāšanās naudām / Ls.5.-/ un citiem ienākumiem,
- 4/ " speciāliem kapitāliem,
- 5/ " aizņēmumiem.

Pārvalde. Sabiedrību pārvalda biedru kopsapulce un valde. Sabiedrības vērtības un darbību pārbauda kopsapulces gadskārtēji izvēlēta revīzijas komisija.

Ja sabiedrībai valsts vai pašvaldības iestādes vai L.L.K. iemaksājušas līdzekļus vairāk par Ls. 25.000.-, tad iemaksātāja iestāde var sūtīt valdē un revīzijas komisijā vienu pārstāvi kā pilntiesīgu šā orgāna locekli. Turpmāk apskatīsim kopdedzinātavu noorganizēšanu, organizēšanas principus un līdzšinējos darbības panākumus.

c/ Spirta kopdedzinātavu noorganizēšanas gaita un principi.

Spirtrūpniecības pārkārtojumam valdība piegāja ar lielu interesi un uzmanību, jo šī jautājuma atrisināšana skāre galvenā kārtā tos leuksaimniekus, kuri līdz šim, dabas apstākļu spiesti, bija nostādīti sliktākā stāvoklī, proti, mazražīgo smiltzemju lauksaimnieki.

Pie spirtrūpniecības pārkārtošanas jautājuma atrisināšanas ķērās Latvijas lauksaimniecības kamera,

Finansu ministrijas nodokļu departaments, Valsts Zemes banka un citas ieinteresētās iestādes un vienojās par pilnīgi jaunu un modernu spirta kopdedzinātavu ierīkošanu ar jaunāko konstrukciju mašīnām un ierīcēm, kuŗas būtu par paraugu pārējo dedzinātavu iekārtošanai un nodibināšanai.

Līdz ar to valdība bija izšķirusies spirtrūpniecības pārkārtojumā uz kopdarbības pamatiem iet racionalizācijas un mechanizācijas ceļu, lai šī rūpniecības nozare neprasītu no laukiem jaunu darba spēku. Tāpat arī valdība ir apzinājusies, ka tās ražošanas nozares, kuŗās saimnieciski ieguldīti lielāki kapitāli, dod arī lielāku nacionālu ienākumu kā ražošanas nozares ar mazu kapitāla ieguldījumu, kādēļ vispār pastāv tieksme cilvēka darbu atvietot ar mašīnām un darba algu - ar kapitāla procentiem ^{1/}. Ieinteresētās iestādes vienojās arī par ļoti svarīgu faktoru, ka spirta kopdedzinātavas jādibina un jāorganizē tikai tur, kur ir izdevīga kartupeļu audzēšana, bet lauksaimnieku ienākumi mazi.

Kā jau iepriekš norādīts, kopdedzinātavu noorganizēšanā izgāja no tautas ienākumu vienlīdzīga sadalījuma principa un lauksaimniecības ienākumu paaugstināšanas vieglo smilšu zemju rajonos. Šī ir galvenā kopdedzinātavas novietojuma prasība, kuŗa izriet no zemes bioloģiskām īpašībām. Pievienotajā tabelē /1/ redzami vieglo smilšu zemju rajoni, kuŗi tad arī uzskatāmi par dabīgiem spirtrūpniecības apgabaliem un tiem jātop par kartupeļu audzēšanas rajoniem, lai paceltu šo apgabalu zemes ienesību.

1/ M. Manoillesko - l.c. 109.lp.

Līdzšinējie kartupeļu audzēšanas rajoni /tab.Nr.2/ stiepjas gar Vidzemes jūrmalu apm. 25 km. platā joslā, sākot no Limbāžiem, gar Siguldu, Ogrī līdz Jelgavai un izbeidzas pie Tukuma un turpinās atkal Talsu un Ventspils apriņķos šaurā joslā gar Kurzemes jūrmalu. Šajos rajonos kartupeļu kultūras sasniedz pāri 7 % no aramzemes platības.

Gar Vidzemes jūrmalu Rīgas tuvumā un Kurzemē apmērsragu un Ventspili kartupeļu kultūras sastāda pāri 13 % no aramzemes platības.

Kā redzams, līdzšinējie kartupeļu audzēšanas rajoni neatbilst dabiskiem audzēšanas rajoniem, kādēļ arī pastāvošās spirta dedzinātavas vairākos gadījumos nekalpo vieglo smiltzemju rajonu lauksaimnieku ienākumu pacelšanai.

Kā tālākie priekšnosacījumi spirtdedzinātavu vietu izvēlē jāmin: 1/ attālums no dzelzceļstacijas, kas atvieglo jēlspirta transportu, 2/ labu satiksmes ceļu centrs, jo lauksaimniekiem kartupeļu piegāde iekrīt rudenī, kad parasti satiksmes ceļi ir slikti, kas savukārt var nelabvēlīgi ietekmēt nododamo kartupeļu daudzumu, 3/ tuvumā jābūt ūdenim, vislabāki tekošam, 4/ degvielu jautājums: malca vai kūdra.

Ņemot vērā, ka kopdedzinātavas pa lielāka daļa ir pārņēmušas agrākās privātās dedzinātavas, tad arī daudzos gadījumos iepriekš minētie apsvērumi arī pie kopdedzinātavām nav ievēroti, bet tie nēnti vērā pie jaundibinātām kopdedzinātavām.

Lai jaundibinātās kopdedzinātavas būtu tiešām racionālas savā darbībā, vispirms bija vajadzība iepazīties ar ārzemju spirta kopdedzinātavu iekārtojumu un darbību. Šajā nolūkā arī vairāki darbinieki iepazīnās ar spirta dedzinātavu iekārtām Vācijā, bij. Čecho-

slovākijā un Austrijā un ierīkoja pēc iegūtiem atzi-
numiem kopdedzinātavas Kuldīgā, Alojā un Ugālē.

Šīm kopdedzinātavam ir iespēja kartupeļus pārstrā-
dāt 4 kārtām, katrā 37 kv. Katra kārta un iejava dod
400 ltr. absolūtā alkohola, kopā dienā 1600 ltr., bet
gadā, rēķinot 200 darba dienas, 320.000 ltr.

Kā labierīcības jaunajās kopdedzinātavās jāmin:

1/ kartupeļu pludināšanas ierīces, ar kuŗu kartu-
peļus no pagraba aizpludina uz mazgātavu, no kuŗienes
tos izceļ ar speciālu transporta ierīci.

2/ kartupeļu krātuves novietošana uz kontroles
svāriem virs kartupeļu sutināmiem katliem - Henciem,
kas dod iespēju tajā iepildīt noteiktu kartupeļu
daudzumu, neatkarīgi no tā, vai kartupeļi lieli, mazi,
sasaluši.

Līdzšinējās vecās dedzinātavās no viena kv. kartu-
peļu cietes /5,7 kv. kartupeļi/ caurmērā ražoja 60
ltr. absolūtā alkohola, bet jaunās 64 - 65 ltr. Tā
tad uz katra kv. pārstrādātās kartupeļu cietes jaunās
kopdedzinātavas iegūst 4,5 ltr. absolūtā alkohola
vēlāk, kas izteisa 2,70 ls., strādājot 4 kārtām, pār-
strādā 148 kv. = 26 kv. cietes, kas dod ietaupījumu
Ls. 50,20 dienā, bet gadā 10.000.- latus,

3/ speciāli šķiedenes uzlabošanas aparāti šķiede-
nes uzlabošanai, piemērojot to labākai izēdināšanai
piena lopiem.

Akcizes nolikums noteic, ka spirta dedzinātavās
jāuzstāda kontrolaparāti, kas norāda izgatavotā
spirta un alkohola daudzumu.

Dedzinātavās, kuŗās pēc Finanšu ministra noteiku-
miem ierīkoti nodrošināti spirta pagrabi, Nodokļu de-
partaments var atļaut uzstādīt vienkāršus kontrolapa-
rātus, kas norāda tikai izgatavotā spirta daudzumu

/Akcīzes nodokļa aprēķināšanai/. Pagarbam jābūt no visām pusēm droši noslēgtam, aizrestotiem logiem un durvīm jābūt apsistām ar skārdu no abām pusēm, aizslēdzamām un nodrošināmām ar Nodokļu departamenta amata personu plombēm. Pagarbā uzstāda tvertni, kas uzņem trīs nedēļu spirta ražojumu, pēc kam to nosūta mucās uz Valsts degvīna noliktavu Rīgā. Minētie pagrabi atvieglo dedzinātavas darbību un vienkāršo norēķināšanos ar Nodokļu departamentu un nav vajadzīgs komplicētais un dārgais spirta mērīšanas aparāts, kas mēro absolutā alkohola daudzumu. Līdztekus jaunu dedzinātavu celšanai /Dagdā un Istrā/, notiek pastāvošo privāto dedzinātavu atpirkšana: 1937. g. atpirktes 9, 1938. g. 12 dedzinātavas.

Atpērkot dedzinātavas no privātpersonām, cenu nosaka brīvi vienojoties. Parasti tā svārstās no 50.000.- 100.000 latiem, atkarībā no dedzinātavas iekārtojuma un tai piederošās kustamās un nekustamās mantas. Ja dažos gadījumos nevar panākt vienošanos, par dedzinātavas atpirkšanu, tad šajos rajonos dibina jaunas kopdedzinātavas /Lauberē/ un vecām, privātajām dedzinātavām Nodokļu departaments neizsniedz darbības atļauju.

Kopdedzinātavas dedzinātavu atpirkšanā un izbūvē finansē Valsts zemes banka, kuŗa izsniedz vienai dedzinātavai līdz Ls.150.000.- uz 13 1/2 - 18 gadiem par 2 1/2 % gadā.

d/ Mašīnu koplietošanas staciju organizēšana.

Ļoti intensīvi norit arī mašīnu koplietošanas staciju noorganizēšana pie kopdedzinātavām, kas stiprā mērā atvieglo lauksaimniekiem darba spēka trūkumu ražas novākšanā un zemes labākā izstrādāšanā.

Ar mašīnu koplietošanas stacijām ir domāts radīt kopdedzinātavu darbības rajonos centrus, kas strādā pie lauksaimniecības mechanizācijas un racionalizācijas.

Plašākā mašīnu koplietošanas stacija ir Kuldīgā, kur nodarbina no Zemkopības ministrijas īrēto transporta automobili, traktoru ar arkliem, šķīvju ecešas, kultivatoru un kartupeļu racējus. Staciju pārzina kopdedzinātavas degis.

Kā galvenās mašīnas L.L.K. stacijām ieteic transporta automobili, traktoru labības šķirotājus, motormiglētājus, kartupeļu racējus.

Pie mašīnu koplietošanas stacijām paredzēts arī ierīkot mašīnu remontdarbnīcas, kurām būtu liela nozīme arī apkārtējo lauksaimnieku mašīnu saņemšanai kārtībā plaušanas laikā, kad parasti vietējās kalēju darbnīcās ir darbu sastrēgums.

Mašīnu koplietošanas staciju ierīkošanu un mašīnu iegādi apņēmusies finansēt Vispārējā lauksaimniecības banka. Paredzēts katrai stacijai izsniegt aizdevumu līdz Ls.20.000.- uz 5 gadiem par 4 1/2 % gadā.

Kopdedzinātavas, kuņas strādā ar labiem panākumiem, savus tiros atlikumus iegulda mašīnu koplietošanas stacijās, iegādājoties jaunas lauksaimniecības mašīnas.

Līdzšinējās mašīnu koplietošanas stacijas darbojušās ar labiem panākumiem un izrādījušās par lielu palīgu lauksaimniecības darbā racionalizācijā un ražas celšanā. Līdz 1939.g. 1.augustam mašīnu koplietošanas stacijas noorganizētas pie Kuldīgas, Alojās, Jaunpagasta, Irlavas, Baltinavas, Nabes un Ugāles kopdedzinātavām. Mašīnu koplietošanas staciju noorganizēšana pie spirta kopdedzinātavām pa daļai izslēdz kopdedzi-

nātavu sezonas raksturu, jo dedzinātavas personāls, pēc spirta ražošanas perioda izbeigšanās - maijā, var ar mašīnām iet talkā leukssimniekiem.

c/ Līdzšinējie spirta kopdedzinātavu darbības panākumi.

Spirta kopdedzinātavas noorganizētas Kokmuižā, Kuldīgā, Liepājā, Liepnā, Lizumā, Aizputē, Alojā, Asarē, Jaunpagastā, Irlavā, Gaiķos, Baltinavā, Gulbenē, Istrā, Zalvē, Stendē, Strazdē, Pastendē, Nabē, Mūros, Ugālē, Saldū, Rengē, Preiļos, Nurmuižā, kopā 25 kopdedzinātavas. Organizēšanas stāvoklī atrodas 13 kopdedzinātavas /Laubezerē, Līvānos, Balvos, Dagdā, Dundagā, Vidrižos, Vandzenē, Rencēnos, Praulienā, Naujenē, Nauķšenos, Kalsnavā, Matišos un Morē/.

Līdz 1939.g. 1. augustam kopdedzinātavās ir ieguldīti kapitāli:^{1/}

nekustamā mantā 1,2 milj. latu, kustamā mantā, mašīnās, ierīcībās, resp. ražošanas iekārtā 2,3 milj. latu, kas kopā sastāda 3,5 mil. latus.

Minētie ieguldījumi sastādās:

kopdedzinātavu pašu līdzekļi /pajas/ 1 milj. latu /28,6 %/, Valsts zemes bankas un citu kredītiestāžu ieguldījumi 1,7 milj. latu /48,6 %/ un privātie kreditori Ls.800.000.- /22,9 %/.

Valsts zemes banka spirta kopdedzinātavām līdz š.g. 1. augustam izsniegusi Ls.1.468.000.^{2/} Aizdevumi izsniegti uz 13 1/2 gadiem par 2,5 % gadā, bet ēku būvei un pārbūvei banka izsniedz pat līdz 18 gadiem. Kā augstāko izsniedzamo summu vienai kopdedzi-

1/ Dati ievākti L.L.K.kopdarbības revīziju un organizācijas birojā pēc kopdedz.iesūtītiem gada pārskatiem.

2/ Dati ievākti Valsts zemes bankā.

nātavai banka notēikusi 150.000.- latus.

1938/39.g. ražošanas periodā kopdedzinātaves ražojušas ap 4 milj. litru absolūtā alkohola /30% no kopprodukcijas/.

1939/40.g. ražošanas periodā paredzēts ražot pavisam 12.060.000 ltr. absolūtā alkohola un kopdedzinātavām no minētā daudzuma piešķirti 6.045.000 ltr. absolūtā alkohola /50% no kopprodukcijas/.

Izejot no 1937/38. un 1938/39.g. ražošanas periodu datiem, 7 kopdedzinātavas uzrāda zaudējumus, kopsummā Ls.49.767.- un 15 kopdedzinātavas peļņu, kopsummā Ls.100.692.-, resp. kopējā peļņa Ls.50.924.-, kas ir tikai 1,4% no ieguldītā kapitāla. Sliktos saimnieciskās darbības rezultātus izsaukuši pa daļai sekojoši apstākļi:

- 1/ piemērotu darbinieku trūkums,
- 2/ islēicīgā ražošanas iekārtas nodarbināšana, kas izskaidrojama ar izejvielu - kartupeļu trūkumu,
- 3/novecojušās iekārtas un citi apstākļi, kādēļ pievestie dati nebūt nedod pareizu šī kopdarbības veida saimniecisko darbību panākumu attēlojumu, un vēl vairāk tādēļ, ka darbība nenorit vēl normālos apstākļos.

Kopdedzinātaves, kuru darbība norit kaut cik normālos apstākļos /pietiekoša produkcija un laba ražošanas iekārta/ uzrāda samērā labus saimnieciskās darbības rezultātus. Tā Aizupes kopdedzinātaves tīrais atlikums 1938.g. sastāda 7,3% no ieguldītiem kapitāliem, Alojās 1938/39.g. 7,7%, Irlavas - Grenču 1937/38.g. - 5,4%, Stendes 1938/39.g. - 6,9% no ieguldītiem kapitāliem.

IV.

S p i r t a r a ž o š a n a .

1. Spirta ražošanas iespējas vispār.

Spirta izgatavošanas māka izcēlusies Āzijā, no kurienes to 12.g. simtenī arābi pārnesuši uz Eiropu.

Sākumā spirtu ražoja no vīna. Līdz ar spirta ražošanas mākas izplatīšanos, vairojās arī tā iegūšanas iespējas no mazāk vērtīgām izejvielām. 15.g. simtenī pazīst jau spirta izgatavošanu no labības. Kartupeļus kā izejvielu spirta iegūšanai sāk lietot 18.g. simtenā vidū un cukurbietes - š.g. simtenā beigās.

Spirtu tā tad iegūst:

- 1/ no alkoholu saturošiem šķidrumiem destilācijas ceļā /vīn- un alus rūpniecības atkritumiem/;
- 2/ no cukuru saturošām vielām rūgšanas un destilācijas ceļā /cukurbietēm, melases/;
- 3/ no stērķeli saturošām vielām, pārvēršot vispirms tās cukurā un tad ar rūgšanas procesu alkoholā /kartupeļiem, labības: miežiem, rudziem, kviešiem, maisa/;
- 4/ no celulozi saturošām substancēm, pārvēršot celulozi cukurā, to tālāk alkoholā, no kura destilācijas ceļā iegūst spirtu;
- 5/ no neorganiskām substancēm sintētiskā ceļā /torfa, koksnes u.c./.

Kā redzējām, tad spirta iegūšanas iespējamības ir daudz un dažādas. Kuŗu no šīm iespējamībām pielietot, to katrā gadījumā noteic valsts vietējie apstākļi un tās saimnieciskā politika. Tomēr kā galvenie ražošanas veidi ir jāmin spirta iegūšana no cukura un stērķeli saturošām vielām, sevišķi pēdējām un pie tam tieši no kartupeļiem /Vācijā, Ungārijā, Krievijā/, kurpretim Francijā vairāk iegūst no cukurbietēm un melases.

No cukurbietēm iegūtais spirts ir gan mazāk vērtīgs kā no stērķeli saturošām vielām /kartupeļiem, labības/, bet par to atkal cukurbietu šķiedene ir priekšzīmīgāka lopbarība. Spirtrūpniecībai ir noderīgas cukurbietes ar mazu cukura saturu, kuŗas neatmaksājas pārstrādāt cukurā.

Itālijā un Spānijā spirtu iegūst no vīna, bet Anglijā, Amērikas savienotās valstīs no maīsa un nelielos apmēros no rudziem.

Jaunākais spirta iegūšanas veids ir tā iegūšana ķīmiskā ceļā, kas atklāts pēdējos 30 gados, proti, iegūst no celulozes.

Itālijā spirta iegūšanai atklāts sekojošs papēmiens: pie maīzes rūgšanas rodošos alkohola tvaikus uztver ar sevišķiem aparātiem un no šiem tvaikiem izdala alkoholu ^{1/}.

Sintetisko spirta iegūšanas veidu parasti lietā izejvielu trūkuma gadījumos, kā piem. Vācija pasaules kara laikā / no zāgu skeidām/. ^{2/}.

1/ Handwörterbuch der Staatswissenschaften C.713.1p.

2/ Dr. Fritz Baade - "Neugestaltung der deutschen Brantweinwirtschaft".

Tā kā kartupeļi un labība ir galvenās spirtrūpniecības izejvielas, tad arī pēdējā laikā spirtrūpniecība lielākā vai mazākā mērā uzskatāma un ir uzskatīta kā lauksaimniecības blakus nozare, dodot iespēju labāk izvērtēt lauksaimniecības ražojumus un tieši kartupeļus.

Latvijā 1920. gadā izdots likums par alkoholu saturošo vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu, paredz, kā jau minēts, spirta izgatavošanu no labības un sakņāju atlikumiem, vai arī no labības, bietēm un kartupeļiem ar Apgādes ministrijas atļauju.

Tā tad pie mums sākumā spirta ražošana no kartupeļiem bija nostādīta otrā vietā un tos varēja izlietot kā izejvielu ar valdības atļauju.

Minētā likuma 1933. g. grozījums paredzēja gluži pretēju kārtību, nostādot galvenā vietā kartupeļus kā spirtrūpniecības izejvielu un tad tikai bietes, melasi un iesalu, bet pārējās vielas, proti, labību, varēja izlietot tikai ar finanšu ministra atļauju.

Lai labāk varētu spriest par spirta ražošanas apstākļiem un organizāciju pie mums, izejot no kopdedzinātavu un privāto dedzinātavu viedokļa, turpmāk iepazīsimies ar spirtrūpniecības galvenās izejvielas-kartupeļu nodošanas kārtību spirta dedzinātavās, kopdedzinātavās un jēlspirta nodošanu.

2. Kartupeļu nodošanas kārtība spirta

dedzinātavās.

Noteikumus par kartupeļu nodošanu spirta dedzinātavās izdod katram ražošanas periodam Nodokļu departaments.

Noteikumi par kartupeļu nodošanu spirta dedzinātavās 1938/39.g. ražošanas periodā /V.V.1938.g.Nr.86/, paredz, ka kartupeļus spirta dedzinātavām nodod lauksaimnieki par Ministru kabineta noteikto cenu, kuŗa ietver arī piemaksas par kartupeļu pievedumiem no attālākiem apvidiem - tālāk par 20 km.

Pašražotus kartupeļus spirta dedzinātavām pārstrādāt spirtā aizliegts, izņemot valsts dedzinātavas^{1/}, kur to var darīt Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības pārvaldes noteiktos apmēros, saziņā ar Nodokļu departamentu. Tāpat kartupeļus nevar nodot pilsētu robežās atrodošās saimniecības.

Kartupeļu nodošanu spirta dedzinātavās katrā ražošanas periodā noteic Nodokļu departaments. Nododamo kartupeļu daudzumu aprīņķa mērogā sadala F.M.Nodokļu departaments, kopā ar Z.M.Lauksaimniecības pārvaldi, ņemot pēc iespējas vērā katra aprīņķa augšnes īpašības, dedzinātavu skaitu un lauksaimniecības kultūru īpatnības. Nodokļu departaments aprīņķiem piešķirto kartupeļu normu paziņo aprīņķa pašvaldību vecākajiem un nodokļu inspektoram. Aprīņķa pašvaldību vecākais, saziņā ar vietējo nodokļu inspektoru, Lauksaimniecības kameras novada agronomu un ieinteresētiem pagasta vecākajiem, nekavējoties iedala kartupe-

1/ Edolē, Kazdangā, Lubezerē.

ļu normas aprīnķa pagastiem. Pagastvaldes nekavējoties sadala nododamo kartupeļu daudzumu atsevišķām pagasta saimniecībām. Pagasta saimniecībām piešķirto kartupeļu normu sarakstu pagasta valde nosūta aprīnķa vecākajam, noteikti norādot sarakstos, vai pagastam piešķirtā norma izsmelta, jeb vai saimniecību pieteiktais kartupeļu daudzums lielāks vai mazāks par piešķirto. Sarakstus pārbauda un saskaņo aprīnķa vecākais, piešķirot varbūtēji neizmantoto sprīnķu normas daļu pagastiem, kuŗi vēlētos nodot vairāk kartupeļu. Pārbaudītie un saskaņotie saimniecību nododamie kartupeļu normu saraksti jānosūta atpakaļ pagastu valdēm varbūtējo korektīvu izdarīšanai. Pēc tam pagastu valdes nekavējoties izgatavo galīgus saimniecību normu sarakstus un pa vienam eksemplāram tos piesūta aprīnķa vecākajam un attiecīgai spirta dedzinātavai.

Aprīnķa vecākais par kartupeļu nodošanas rezultātiem nekavējoties ziņo Nodokļu departamentam.

Visi šie minētie kartupeļu normēšanas darbi jāveic ar tādu aprēķinu, lai katra saimniecība jau pirms kartupeļu dēsta sagatavošanas darbiem, zinātu, cik kartupeļu tā varēs nodot spirta dedzinātavās.

Piešķirot kartupeļu normas atsevišķām saimniecībām, jāņem vērā saimniecību taksācijas vērtība, kartupeļu kultūrai izmantojamā lauku platība un līdzīgi apstākļi. Pagastu valdes ar attiecīgām dedzinātavām vienojas par kartupeļu nodošanas termiņiem. Pagasta valdei tiek uzlikts par pienākumu sekot, lai visi pieteiktie kartupeļi patiešām dedzinātavās arī tiktu novesti. Ja tas bez dibinātiem iemesliem ne tiktu darīts, nākošā gadā vainīgam pagastam tiks samazināta kartupeļu nodošanas norma.

Domstarpības kartupeļu sadalīšanas lietā jākārto uz vietām, vietējo pašvaldību orgānu starpā, kur visi vietējie apstākļi vislabāk redzami un pārbaudāmi; pretējā gadījumā domstarpības izšķir Nodokļu departaments, saziņā ar Lauksaimniecības pārvaldi.

Iepriekš minētie kartupeļu nodošanas noteikumi attiecas tikai uz privātām spirta dedzinātavām, kurpretim kopdedzinātavas iegādā kartupeļus, saskaņā ar šo sabiedrību statutiem, ar kuriem jau īsumā iepazināmies.

Kopdedzinātavās no nebiedriem saņemamo kartupeļu normas sadala līdzīgi privātām dedzinātavām. Pašreizējā pārejas laikā no privātām dedzinātavām uz kopdedzinātavām, kopdedzinātavām ir doti norādījumi no Nodokļu departamenta zināmu daļu pieņemt kartupeļus arvien arī no nebiedriem, lai nebūtu pārāk krasa pāreja, norobežojoties tikai ar biedriem, kas varētu radīt lauksaimniekos sarūgtinājumu. Bez tam arī kopdedzinātavās saistīto biedru skaits vēl nev pietiekošs, lai varētu rēķināties tikai ar biedriem.

Kā redzams, līdzšinējā kartupeļu nodošanas kārtība privātās spirta dedzinātavās daudz darba un pienākumu uzliek apriņķu un pagasta pašvaldībām, kas nebūt vēl negarantē, ka kartupeļu piešķirtās normas būtu atraušas istos lauksaimniekus, kuriem tiešām ir vajadzība kartupeļus nodot, tādejādi uzlabojot savus saimnieciskos ienākumus.

Pagasta valdēm uzliktais uzraudzības pienākums par pieteikto kartupeļu normu nodošanu ir problematisks.

Kartupeļu normu sadalīšana pa saimniecībām, lielā sarakstīšanās un papīru ceļošana no Nodokļu departamenta uz apriņķi, tad tālāk uz pagastu, tad atkal

atpakaļ uz aprīņi, lai atkal atgriestos sarakstu korigēšanas gadījumos atpakaļ pagastā un tad tikai atgriestos atpakaļ Nodokļu departamentā, viss tas atkrīt pie kopdarbības spirta kopdedzinātavām, kur s sazināšanās notiek tieši no kopdedzinātavas ar Nodokļu departamentu un katra kopdedzinātava rūpējas par pieteiktās normas realizēšanu.

Tāpat arī kopdedzinātavai būs daudz vieglāki un pareizāki pārzināt un pazīt savus biedrus - kartupeļu audzētājus, kuŗi jau kopdedzinātavai garantē zināmu noteiktu nododamo kartupeļu daudzumu, kuŗa nesegšanas gadījumā kopdedzinātavai būs it viegli iespējams trūkstošos krājumus papildināt no sava darbības iecirkņa nebiedriem. Tikai šai gadījumā, papildinot iztrūkstošās kartupeļu normas no nebiedriem, jāpenāk šo normu sadalīšana tieši caur pagasta valdi vai lauksaimniecības biedrību, uz kopdedzinātavas ierosinājumu. Līdz ar to arī atkrīstu Nodokļu departamenta funkcijas kartupeļu normu sadalīšanā. Nodokļu departaments vienīgi rēķinātos ar kopdedzinātavu, kuŗai pašai jācenšas segādāt vajadzīgo kartupeļu daudzumu noteiktās spirta normas izražošanai. Līdzšinējie kopdedzinātavu darbības rezultāti uzrāda arī neapmierinošus rezultātus Nodokļu departamenta noteiktās spirta normas izražošanā. Kā iemesli minami:

1/ kartupeļu trūkums, sakarā ar kartupeļu neražu atsevišķos apvidos,

2/ kopdedzinātavas kā vēl jaunas kopdarbības organizācijas nav paspējušas saistīt ievērojamāku biedru skaitu, kā arī nodibināt ar tiem tuvākas sabiedriskas attiecības, jo lielāko daļu kopdedzinātavu biedri vēl nejūtas saistīti pie kopdedzinātavas kā

sava uzņēmuma. Pēdējam iemeslam ir neapšaubāmi pār-
ejošs raksturs, kā arī nedrīkstam aizmirst, ka kop-
dedzinātavas atrodās vēl organizēšanas stadijā un
nav vēl iestrādājušās.

Dedzinātavās izdedzināto jēlspirtu F.M.Nodokļu
departaments uzpērk par viņa izkalkulēto cenu indi-
viduāli katrai dedzinātavai, ņemot vērā tās attālumu
no stacijas, ražošanas iekārtu un apmērus un izmak-
sas, darbības periodu, pieņemot, ka no viena kvintāla
kartupeļu izdedzina 11 ltr. absolūtā alkohola un no
1 kv. nežāvēta iesala - 21 ltr. absolūtā alkohola un
nežāvēta iesala un kartupeļu attiecību nosaka 1:20.

Praksē parasti kopdedzinātavas iziet no kalkulā-
cijas, ka labību - miežus ņem 3 % apmērā no kartupe-
ļu svara un pieņemot, ka 1 kv. miežu dod 30 l. absolu-
tā alkohola.

Nodokļu departamenta izkalkulētā cena svārstās no
58 - 62 sant. par 1 ltr. absolūtā alkohola. Kalkulāci-
jā paredzēti uzskaitījumi kapitālam 5 % un 5 % peļ-
ņa. Dašos gadījumos kopdedzinātavu spirta ražošanas
pašizmaksa ir augstāka kā Nodokļu departamenta izkal-
kulētā cena. Tā, Kuldīgas spirta kopdedzinātavas
ražotā spirta pašizmaksa 1938/1939. gada ražošanas
periodā ir bijusi 83 sant., Gaiķu kopdedzinātavai
67 sant., tāpat arī Baltinevas kopdedzinātavai. Minē-
tās kopdedzinātavas tad arī uzrādījušas zaudējumus
minētā ražošanas periodā. Šajos gadījumos zaudēju-
mus un augsto pašizmaksu izsaukuši gadījumi un pār-
ejošs raksturs apstākļi, proti:

1/ no privātpersonām pieņemto dedzinātavu nolie-
tojušās un nemodernās iekārtas;

2/ kartupeļu trūkums.

Tā Kuldīgas kopdedzinātavai Nodokļu departaments bi-

ja noteicis izdedzināmā spirta daudzumu 250.000 ltr. absolutā alkohola, bet izdedzināts tikai 125.150. ltr. absolutā alkohola. Gaiķu kopdedzinātavai Nodokļu departamenta noteiktā norma bijusi 150.000 ltr. absolutā alkohola, bet izdedzināts tikai 74.373 ltr. absolutā alkohola.

Tā tad minētās kopdedzinātavas izdedzinājušas tikai pusi no viņām noteiktām normām, kas savukārt slikti ietekmējis darbības rezultātus un ražošanas pašizmaksu, jo kā pievienotā kalkulācijā redzams /skat. pielikumu Nr. 2./, līdz ar ražošanas apmēriem mainās tikai materiālu un transporta izmaksas, kamēr laika /ieguldījumi/ un pa daļai arī ražošanas izmaksas paliek konstantas, neatkarīgi no dedzinātavu nodarbinātības.

Tādēļ arī lielāka dedzinātavas nodarbinātība un lielāks izdedzinātā spirta daudzums, resp. lielāka ražošanas kapacitāte, manāmi samazina ražošanas izdevumus uz vienu ražojuma vienību, šajā gadījumā uz 1 ltr. absolutā alkohola. Ar to arī izskaidrojama rūpniecisko dedzinātavu /Anglijā/ lētāka pašizmaksa, jo to darbības periods ir daudz garāks un ražošanas apmēri lielāki.

Attiecībā uz ražošanas perioda ilgumu, kopdedzinātavas uzrāda lielu dažādību. Tā, Liepājas kopdedzinātava 1938/39.g. strādājusi 109 dienas, Lizuma - 69, Jaunpagasta 191, Mūru 154, caurmērā kopdedzinātavas strādājušas 130 dienas vienā ražošanas periodā/no 1. jūlija līdz 30. jūnijam/.

Nodokļu departamenta izkalkulētās jēlspirta cenas slēpj sevī netiešu pamudinājumu dedzinātavām, rūpēties par lētāku spirta ražošanas iespēju, kas dos dedzinātavām lielāku peļņu.

3. Ražotā spirta daudzums un patērētās izejvielas.

Izejot no 1939/40.g. ražošanas periodam paredzētām jēlspirta normām un to sadalījumu atsevišķām dedzinātavām, tām paredzētas sekojošas normas:^{1/}

42	dedzinātavām	200.000	ltr.abs.alk.
12	"	no 200.000 - 300.000	"	" "
4	"	pāri par 300.000	"	" "

59 dedzinātavām paredzēts 12.060.000 l.abs.alk.

Nemot pēc apgabaliem, tiem paredzētās normas ir šādas:

Vidzemē	19	dedz./6	kopdedz./	3.660.000	ltr.abs.alk.
Kurzemē	19	" /10	" /	3.625.000	" " "
Zemgalē	9	" / 4	" /	1.995.000	" " "
Latgalē	11	" / 6	" /	2.780.000	" " "
Latvijā	58	dedz./26	kopdedz./	12.060.000	ltr.abs.alk.

Kā redzams, spirta ražošanā pirmo vietu ieņem Vidzeme un otro vietu Kurzeme.

Pēc sprinķiem ražotā spirta daudzuma ziņā pirmā vietā stāv Valmieras sprinķis ar 9 dedzinātavām /4 kopdedzinātavas/, ražojot 1/6 no visas spirta kopražas. Otrā vietā nāk Talsu sprinķis ar 9 dedzinātavām/5 kopdedzinātavas/, ražojot 1/7 no spirta kopražas un trešā vietā - Tukuma sprinķis ar 5 dedzinātavām /2 kopdedzinātavas/, ražojot 1/10 no spirta kopražas.

No iepriekš uzrādītās 1939/40.g. spirta kopprodukcijas, 26 kopdedzinātavām paredzētā norma ir 6.045.000 ltr.abs.alk.

1/ L.L.K.Kopdarbības revīziju un organizācijas biroja dati.

Pēdējos 10 gados spirt rūpniecībā patērēti šādi izejvielu daudzums ^{1/}:

Gadi	Uzņ. sk.	Ražotais sp. milj.ltr.a.a.	Patērētās izejv.1000 ton.		
			kartupeļi	iesals	pārējās
1927/28.	36	2,8	23,5	1,4	---
1928/29.	28	0,8	6,8	0,4	0,1
1929/30.	42	2,4	16,5	1,2	1,5
1930/31.	45	5,6	42,1	2,5	9,5
1931/32.	49	5,5	42,2	2,6	2,3
1932/33.	50	4,9	32,5	1,9	3,7
1933/34.	51	7,2	46,4	2,8	5,6
1934/35.	56	9,9	66,1	4,4	2,9
1935/36.	60	13,5	81,5	6,2	1,7
1936/37.	59	8,8	68,5	4,0	1,7
1937/38.	59	9,7	75,6	4,3	0,7
1938/39.	58	paredzēts ražot 13.000.000 ltr.a.a.			

Pievestie dati liecina par spirt rūpniecības aktivitātes pieaugšanu. Uzņēmumu skaits 10 gadu laikā pavairojies par 23 /64%/, ražotā spirta daudzums vairāk kā trīskāršojies, un ņemot vērā pašreizējos paredzētos apmērus, produkcija ir sasniegusi 1935.g. sevišķi augsto stāvokli. Tāpat izejvielu pieaugums iezīmējās kartupeļos un iesalā, kamēr pārējās vielas /melase, labība/ arvien samazinās.

Kartupeļiem kā izejvielai mūsu spirt rūpniecībā ir piekritusi galvenā un izšķirošā loma.

1/ Velsts statistiskās pārvaldes dati.

V.

S p i r t a i z v ē r t ē š a n a.

1. Spirta izvērtēšanas veidi un iespējas vispār.

Spirtu parasti lieto:

- 1/ kā baudvielu dažādu dzērienu veidā,
- 2/ ķīmiskā rūpniecībā /citu vielu atšķaidīšanai/.
- 3/ medicīniskiem un farmaceutiskiem nolūkiem,
- 4/ kā dzinējspēku rūpniecībā un satiksmē,
- 5/ apgaismošanā.

Spirta izvērtēšana kā baudviela ir bijusi ilgāku laiku vienīgais izvērtēšanas veids un arī vecākais /ap 2000 g.pr.Kr./. Tagad turpretim lielu vērību piegriež spirta izvērtēšanai tehniskiem mērķiem. Valetu statistikas rāda, ka spirta patēriņš dzēšanai mazinās, ko vācu zinātnieks Dr. Baade izskaidro ar tautas kulturālās dzīves attīstību, higiēnisko apstākļu uzlabošanos, sporta attīstību, kulturālās un tikumiskās dzīves līmeņa paaugstināšanos ^{1/}.

Arī Lauksaimniecības akadēmijas rektors prof. P.Kreišmanis uzsver, ka spirta izvērtēšanai jāmeklē citi veidi un proti, tehnika, jo tikai šādā kārtā spirta patēriņš var ievērojami celties, jo teknikai mūsu zemē vēl priekšā plešas attīstības iespējas un izredzes ^{2/}.

1/ Dr. Baade - l.c. 25.lp.

2/ Prof. P.Kreišmanis - "Vai lauksaimnieks var būt atturībnieks", žurn. "Latv.lauks." 1938.g.Nr.19.

Arī mūsu valdības politika, atbalstot spirta rūpniecību, nebūt neiziet, lai pavairotu spirta patēriņu dzeršanai, bet gan gluži otrādi, lai to samazinātu. Tā, 1938.g. 24. novembra finansu ministra rīkojums par spirta un degvīna cenām ^{1/} tās paaugstina, kas ir novedis pie spirta patēriņa samazināšanās: 1937.g. decembrī dzeršanai pārdoti 641.000 ltr. spirta, bet 1938.g. decembrī, pēc cenas paaugstinājuma, 424.000 ltr. un pie tam cenu paaugstinājums nav samazinājis valsts ienākumus šajā virzienā. Jāpiezīmē, ka alkoholisko dzērienu cenu paaugstinājums arvien izrādījies par radikālāko līdzekli dzeršanas patēriņa ierobežošanai. Tā Vācijā pieckārtīgs nodokļu paaugstinājums uz alkoholiskiem dzērieniem novedis pie patēriņa samazināšanās uz pusi /no 1,85 uz 0,97 ltr. uz iedzīvotāju ^{2/}.

Izejot no iepriekš teiktā par spirta izvērtēšanu tehniskiem mērķiem, nepieciešami īsumā tuvāki pakāvēties pie spirta izvērtēšanas iespējām tehniskiem un citiem ar dzeršanu nesaistītiem mērķiem.

Zem spirta izvērtēšanas tehniskiem mērķiem šaurākā nozīmē saprot spirta pielietāšanu siltuma un gaismas radīšanai un motoros kā dzinējspēku. Šajos virzienos tad arī atveras visplašākās spirta izvērtēšanas iespējas nākotnē, kaut arī tam jāsaduras ar citām konkurējošām šķidrām degvielām un apgaismošanas līdzekļiem. Šajā konkurencē spirtam tomēr ir viena liela priekšrocība:

1/ V.V. Nr.266/38.

2/ Dr. Baade - l.c.99.lp.

kamēr pārējās šķidrās degvielas dabā sastopamas ierobežotos vairumos, pie kam šie krājumi arvien samazinas un draud ar izbeigšanos ^{1/}, tikmēr spirta ražošanas iespējas, kā redzējām, ir plašas. Pēdējā gadījumā, resp. spirta ražošanā ir darīšana ar gadskārtējās, uz zemi nonākušās saules enerģijas izlietošanu, kamēr pirmā gadījumā, pie šķidrām degvielām ir darīšana ar agrākos laikos zemē uzkrāto saules enerģijas izmantošanu ^{2/}.

Viens no galveniem tehnikas uzdevumiem ir padarīt pēc iespējas sevi neatkarīgu no izrakteņiem - kurināmām un apgaismošanas vielām, cik tālu tās nav vajadzīgas pašas ražotās gaismas siltuma un spēka nodarbināšanai.

Šajā virzienā mēs varam uzlūkot spirtu zināmā mērā kā konkurences spējīgu vielu, kas var atvietot šķidrās degvielas.

Lai veicinātu spirta izvērtēšanu tehniskiem mērķiem, Vācijā šim nolūkam radīta īpaša organizācija - spirta fabriku izvērtēšanas savienība, kuņas mērķis ir rūpēties par spirta izvērtēšanu tehniskiem nolūkiem. Attiecīgi uzņēmumi rūpējas par dažādu aparātu un ierīču pārdošanu un uzstādīšanu, kas saistīti ar spirta pielietošanu apgaismošanā, vārīšanā u.c. Tāpat visādi veicina spirta motoru pielietāšanu rūpniecībā.

Arī spirta izvērtēšana apgaismošanai nav atstāta novārtā.

Tā tad šeit redzam, ka spirts kalpo gaismai, siltumam un spēkam.

1/ Prof. J. Auškāps "Zinātnei un tēvijai" 16.lp.

2/ Prof. Ed. Donath - "Kurzgefasstes Lehrbuch der Spiritusfabrikation" 230.lp.

2. Spirta izvērtēšana Latvijā.

Pie mums spirta izvērtējums pēdējos 10 gados iezīmē sekojošas tendences miljonos litru:/eksports uzrādīts tukstošos litru/.

Gadi	Dzeršanai <i>1000000</i>	Techniskām vajadzībām	Eksportam <i>10000</i>	Pejaurums benīnam.
1927/38.g.	3,2	0,4	9,2	
1928/29.g.	3,1	0,7	10,9	
1929/30.g.	2,9	0,7	13,3	
1930/31.g.	2,4	0,7	11,1	
1931/32.g.	2,1	0,7	8,6	0,7
1932/33.g.	2,3	0,6	12,2	2,8
1933/34.g.	2,9	0,7	18,7	4,6
1934/35.g.	3,1	0,8	23,5	6,4
1935/36.g.	3,3	0,8	18,0	6,8
1936/37.g.	3,5	0,8	22,4	7,8
1937/38.g.	4,4	0,9	27,2	1,5
1938/39.g.	4,6	1,1	-	4,3

Spirta eksports degvīna un liķiera veidā galvenā kārtā uz Lielbritāniju, iezīmējās sekojoši:

1930.g. Ls. 98.000.-vērtībā
 1931.g. " 103.000.- "
 1932.g. " 76.000.- "
 1933.g. " 82.000.- "
 1934.g. " 124.000.- "
 1935.g. " 117.000.- "
 1936.g. " 140.000.- "
 1937.g. " 173.000.-vērtībā.

No iepriekš pievestās spirta izvērtēšanas tabulas redzams, ka spirta izvērtēšanas pieaugumu uzrāda visi posteņi, tomēr redzamu vietu ieņem spirta piejaukšana bencīnam, sakarā ar 1931.g. pieņemto likumu par spirta piejaukšanu degvielām /Lkr.108/, nosaucot jauno degvielu par latolu.

Spirta piejaukuma daudzumu un laiku noteic Finanšu ministrs. 1931.g. noteica, ka uz trim daļām degvielas jāpiejauc 1 daļa spirta. 1933.g. šī attiecība bija noteikta 1:1 un vēlāk 2:1, bet šogad noteiktais spirta piejaukums ir 25 %.

Tāpat minētā tabula uzrāda, sākot ar 1936/37.gadu, spirta produkcijas pieaugumu, tomēr tā nespēj segt Nodokļu departamenta pieprasītos spirta daudzumus. Spirta izvērtēšanas iespējas galvenā kārtā iezīmējas tehniskām vajadzībām, ieskaitot arī piejaukumu degvielām.

Apskatot pēdējo 10 gadu spirta izvērtēšanu, redzam, ka laikā no 1928-1930.g. spirta patēriņš dzeršanai pārsniedzis tā produkciju, kādēļ spirts bija jāimportē^{1/}. Līdz ar vispārējo spirta produkcijas pieaugumu, nebūt nav tādos apmēros pieaudzis patēriņš dzeršanai. Gluži otrādi, laikā no 1928 - 1932.g. patēriņš dzeršanai samazinājies no 3,2 milj.l. uz 2,1 milj.litru, resp. par 1,1 milj.litriem, bet tad tas turpina pieaugt un 1938/39.g. patēriņš dzeršanai pārsniedz jau 1928.g. normu par 1,3 mil.litriem, resp. patēriņš dzeršanai pieaudzis par 40,6 %.

1/ 1928.g. importēts no Čehoslovākijas, S.B.R.s, Ungārijas u.c. 1.031.686 kg. Ls. 692.632.-, 1929.g. no Čehoslovākijas, Polijas u.c. 2.008.396 kg. Ls. 1.353.-, 1930.g. no Polijas 436,357 kg. par Ls. 297.540.-, caurmērā 67 snt. par kg.

Tomēr patēriņš dzeršanai neieņem galveno un izšķirošo vietu spirta izvērtēšanā. Līdz ar spirta piejaukšanu degvielām 1931.g., galvenais postenis spirta izvērtēšanā ir tehniskām vajadzībām, ieskaitot piejaukumu bencīnam.

Spirta izvērtējums dzeršanai un tehniskiem mērķiem samērā ar attiecīgā gada produkciju, uzrāda sekošu ainu: /patēriņam nav izlietāts tikai 1 gada spirta produkcija, kādēļ % kopsummā nedod 100./

Gadi	Patēriņš dzeršanai	Techniskām vajadzībām.	
1931/32.g.	42,9 %	25,4 %	no gada produkcijas
1932/33.g.	46,9 %	69,4 %	" " "
1933/34.g.	40,3 %	73,6 %	" " "
1934/35.g.	31,3 %	72,7 %	" " "
1935/36.g.	24,4 %	56,3 %	" " "
1936/37.g.	39,7 %	97,9 %	" " "
1937/38.g.	45,3 %	24,7 %	" " "

No tabulas redzams, ka pat dažos gados spirta izvērtēšana tehniskām vajadzībām ir sasniegusi pat dažu iepriekšējo gadu produkcijas apmērus: 1936/37.g. spirta produkcija 8,8 milj. litru, bet tehniskiem mērķiem izlietots 9,6 milj. litru. Tā tad patēriņš dzeršanai nespēlē galveno lomu spirta izvērtēšanā.

Citāds ir jautājums no finansiālā viedokļa. Spirta izvērtēšana tehniskām vajadzībām, izņemot piejaukumu bencīnam, dod valstij zaudējumus, kurus sedz ieņēmumi par dzeramo spirtu. Izejot no caurmēra Finanšu ministrijas Nodokļu departamenta maksājamās cenas spirta dedzinātavām 60 sant. par litru un bencīna cenas 40 sant. par litru, latols sajaukuma at-

tiecība pat 1:1 vēl nedod šim spirta izvērtējumam zaudējumu, jo litrs latola maksā 50 sant. Protams, šeit jāņem gan vērā, ka Nodokļu departamentam spirta pašizmaksas cena noliktavā, ieskaitot rektifikācijas izdevumus, ir 64,5 sant. litrā.

Tā kā spirtrūpniecības gala produkts - spirts savu izvērtējumu atrod pagaidām iekšzemes vajadzību apmierināšanai, /1937/38.g. spirts eksportēts 27.000 ltr., vai 0,03 % no kopējās spirta produkcijas/ kas uzrāda zināmu stabilitāti, kādēļ arī izejvielu, proti, kartupeļu izvērtēšana šai nozarē prasa noteiktus gadskārtējus kvantumus. Mainīgākais postenis spirta izvērtēšanā ir tā piejaukšana degvielām, ko ar nolūku arī regulē Finanšu ministra rīkojumi atkarībā no vajadzības, spirta produkcijas apmēriem un citiem apstākļiem.

3. Spirts kā degviela.

Jaunākā laikā sevišķi lielas iespējas ir izlietot spirtu denaturētā veidā uzņēmumos nodarbinātos motoros, jo spirta motori sasniedz lielāku jaudu. Tā 20 HP bencīna motors dod 20,5 % jaudu, bet līdzīgs spirta motors 32,7 %^{1/}.

Kā priekšrocības spirta motoriem min labāku dzesēšanu, nedod smaku un grūtāki aizdedzināma viela, kādēļ tās pielietošana ir drošāka, tādēļ arī spirts ir konkurences spējīgs visūr tur, kur vajadzīga bezmaksas un ugunsdroša darbība. Vācijā prof. Streckeners 1902.g. izdarījis pētījumus uzņēmumos ar tvaiku un spirtu kā dzinējspēku. Izejot no 100 gadījumiem, viņš konstatējis, ka efektīvā HP stunda izmaksā, pe-

1/ Prof. Ed. Donsth l.c.248.lp.

nemot vērā kapitāla procentes, amortizāciju un citus izdevumus, tvaikmašīnām 28,59 Pf, bet spirtmašīnām 19,88 Pf.^{1/}

Vācijā vairākas firmas būvējot automobiļus, transportvāģus ar spirtu kā dzinējspēku, kuŗi ļoti labi darbojoties un atbilstot tāli ejošām prasībām.

1903.g. Vācijā bijuši 1011 spirta motori. 1902/1903.g.^{2/} uz katriem 100 ltr. dzeramā spirta tehniskiem mērķiem Vācijā izlietoja 54,4, Prūsijā 19,4, Francijā 14,4 un Anglijā 13,7 ltr., kamēr Latvijā 1927/28.g. uz katriem 100 ltr. dzeramā spirta tehniskām vajadzībām izlietoti 12,3, 1930/31.g. 31,2 un 1937/38.g. 21,8 ltr. Henrijs Fords saka^{3/}, ka bencīna krājumā ir pietiekoši tikai zināmam laikam, kādēļ motori jau laikus jāpārveido un jāpieskaņo spirtam kā degvielai, kas dos degvīna saimniecībai jaunas izredzes.

Jau iepriekš pieminētais vācu autors Dr. Baade aizrāda^{4/}, ka spirts ir apm. tikai 2/3 kalorijvērtīgs no bencīna, kādēļ, lai to varētu sekmīgi izlietot kā degvielu, tam arī jābūt 2/3 lētākam par bencīnu. Tāpat spirtam piemīt arī augstākas kompresijas spējas, kuŗas pavairojās arī bencīnam, piejaucot spirtu un ja šis piejaukums būtu iespējams 96-98 %, resp. ja būtu iespējams spirtu sajaukt ar bencīnu no 96 - 98 %, tad tas būtu līdzvērtīgs bencīnam kompresijas ziņā. Lai izmantotu spirta priekš-

1/ Prof. Ed. Donath-1.c.253.lp.

2/ " " " " 1.c.266.lp.

3/ Dr. Fritz Baade - 1.c.84.lp.

4/ " " " " - 1.c. 87-89 lp.

rocības par bencīnu, nepieciešams ražot automobiļus ar citādu kompresijas attiecību, kāds ir līdzšinējā /1:4,5,/proti 1:6. Tas nozīmē, ka bencīna saspiešanai līdz uzliesmošanai vajadzīgas 4,5 atmosfēras, bet spirtam 6 atmosfēras.

Spirta labā īpašība, ka tas labāki sedeg un līdz ar to, piejaucot pie bencīna, paātrina arī pēdējā sedegšanu, bet toties pones sugstāku kompresiju. Ņemot to vērā, arī jaunās mašīnas Vācijas firmas būvē ar lielāku kompresiju, kādēļ, tajās kā degvielu ļoti labi var lietot ar spirtu sajaukto degvielu - mūsu apstākļos latolu un ir bijuši pat gadījumi, kad šo mašīnu īpašnieki labāki lietā latolu, nekā bencīnu, jo bencīns, sakarā ar kompresijas pārkārtojumu, tādā priekšlaicīgu aizdegšanos un rada traucējumus motora darbībā.

Pie mums ir arī izdarīti mēģinājumi lietot tikai spirtu kā auto degvielu, kas arī ir izrādījies par tehniski pilnīgi iespējamu, bet grūtības rada motora iedarbināšana, sevišķi pie zemākas temperatūras, jo spirts iztvaiko 8 reizes lēnāk.

Inženiers O.Hotte aizrāda^{1/}, ka par spirtu kā degvielu ilgus pētījumus izdarījis Zviedrijas Karāliskās Stokholmas Kara tehniskās augstskolas profesors E.Hubendieggs un ir nācis pie atzinuma, ka spirtu var piejaukt tikai tādām degvielām, kuņas nesajaucās ar ūdeni. Tā piem., ja spirtam ir lielāks ūdens saturs, tad tas ar bencīnu nesajaucās homogēni, bet paliek emulsijā. xxx

1/ Žurnāls "Motors" 1936.g. Nr.1. Inž. O.Hotte -"Ko saka ārzemju zinātnieki par spirtu kā auto degvielu."

Spiritam piemīt īpašība ar laiku no atmosfēras uzņemt ūdeni. Tā 99,7 % spirts, kurš satur 0,3 % ūdeni, jau 11. dienā satur 3 % un 21. dienā 5,4 % ūdens, ko tas saistījis no gaisa. Bencīna sajaukums jau ar 99,7 % spirtu attiecībā 80:20 kā vasarā, tā ziemā esot ļoti jutīgs pretniecīgāko ūdens piemaisījumu. Maisījuma attiecībā 75:25 ar 98 % spirtu jau pie 6 - 8° C. temperatūras pārvēršas emulsijā, bet 97 % spirts pat vissiltākā vasaras laikā nevar dot homogēnu maisījumu. Pie normālas 15° C temperatūras ar 25 % spirta piejaukumu pietiek apmēram 0,65 % ūdens, lai maisījums pārvērstos emulsijā.

Tā tad, uzsver inženiers Hotte, tikai absolūts spirts /99,7%/ paliek homogēns un ir lietojams praksē, bet šis spirts diezgan ātri pārvēršoties parastā spirtā /96 %/, kuram ir daudz negatīvu īpašību, kādēļ spirta un bencīna maisījums auto motoriem ir un paliek surogāts. Tautsaimnieciski gan mēs esot spiesti lietot vietējo degvielu, kaut tā arī būtu sliktāka par bencīnu, bet vislielākā netaisnība esot automobilistiem uzspiest vēl lielāku upuri: par sliktāku degvielu maksāt lielāku cenu.

Šell bencīna cena cif. Rīgā ir /1932.g. oktobrī/ 20 - 24 dollāri tonnā, t.i. 9,2 sant. litrā, ieskaitot importieru peļņu, litrs bencīna maksā 13,7 sant. Pierēķinot muitu - 30 sant. par kg., bencīns maksāja 1932.g. ap 44 sant. litrā un 1938.g. - 42 santīmi.

No iepriekš pievestā izriet, ka spiritam kā degvielai par labu runā tā labāka sadegšanas spēja un nav smakas, bet par sliktu runā:

- 1/ gausā iztvaikošana,
- 2/ mitrums saistīšana no gaisa,
- 3/ nav iespējams visos apstākļos homogēni sajaukt

ar bencīnu,

4/ pašreizējā motoru konstrukcija.

Tomēr minētie trūkumi neizslēdz spirta pielietošanas iespēju kā degvielu ar zināmiem priekšnoteikumiem. Galvenā un izšķirošā nozīme šajā gadījumā ir tautsaimnieciskiem apsvērumiem, ko apskatīsim vēlāk.

Pašreizējo spirta pielietošanu plašākos apmēros kavē autorūpniecības pārkārtojums uz spirtu kā dzinējspēku un spirta augstās cenas, salīdzinot ar bencīna cenām.

Iespēja

Apskatot spirta izvērtēšanu pie mūsu ražošanas, kā spirta izvērtēšanā ieviešanu ļoti spēcīgi izvērtējam tehniskiem mērķiem un tieši kā degvielu pieļaujam bencīnam. Tāpat arī iespējams ar tās priekšrocībām, pie kādiem iespējams spirta pielietojuma bencīnam un šķīdļiem, kas kā spirta pielietojumu atšķiras kā degvielu. Mēs redzam, ka spirta ir mazvērtīgāka kā bencīna no degvielu viedokļa un spirta ir tikai pieļaujama bencīna aizvietošana. Šo nepieciešamību diktē valsts ekonomiskā politika, kas izvērtē hidro degvienu problēmu.

Ja vēl pirms 10 gadiem hidro degvienu problēma varēja redzami pacelties tikai rūpniecības valsts ekonomiskā politikā, tad šodien tas ir kļuvis par tautsaimnieciskā politika. Mēs redzam, ka hidro degvienu problēma ir kļuvusi par tautsaimnieciskā politika, kas izvērtē hidro degvienu problēmu.

Bencīna imports pie mums visaugstākā pakāpi sasniegta 1931.g. - 11, 5 tūkstoš tonnas, bet tas, kas ir 1931.g. 12. mēģināt izveidot likumu /1kr.108/ par

VI.

Šķidro degvielu problēma.

1. Šķidro degvielu jautājuma atrisināšanas iespējas.

Apskatot spirta izvērtēšanu pie mums, redzējām, ka spirta izvērtēšanā ievērojamu lomu spēlē tā izvērtējums tehniskiem mērķiem un tieši kā degviela piejaukumā bencīnam. Tāpat arī iepazīnāties ar tiem priekšnosacījumiem, pie kādiem iespējama spirta piejaukšana bencīnam un šķēršļiem, kas kavē spirta pielietošanu satiksmē kā degvielu. Mēs redzējām, ka spirts ir mazvērtīgāks kā bencīns no degvielu viedokļa un spirts ir tikai pieciešams bencīna aizvietotājs. Šo nepieciešamību diktē valsts saimnieciskā politika, atrisinot šķidro degvielu problēmu.

Ja vēl pirms 10 gadiem šķidro degvielu problēma varēja redzamāki pacelties tikai rūpniecības valstu saimnieciskā politikā, tad to nevar teikt par tagadējo laiku. Mechanizēto satiksmes līdzekļu straujais pieaugums, vispārējais rūpniecības uzplaukums un lauksaimniecības mechanizācija ir noveduši pie strauja šķidro degvielu patēriņa pieauguma.

Bencīna imports pie mums visaugstāko pakāpi sasniedzis 1931.g. - 11, 5 tūkstoš tonnas, bet tad, sakarā ar 1931.g. 12.maijā izdoto likumu /Lkr.108/ par

spirta piejaukšanu degvielām, kuŗa nolūks bija sek-
mēt spirta patēriņu, bencīna imports 1932.g. noslīd
uz 5,7 tūkstoš tonnām, bet tad bencīna imports tur-
pina atkal augt, sasniedzot 1937.g. 17,6 tūkstošus
tonnas, vai 3,2 milj. latu vērtībā. Kā redzējām,
iepriekš minētā laikā turpinājusies pieaugt arvien
arī spirta ražošana, ņemot vērā 1935.g. sevišķi aug-
sto spirta produkciju. Paralēli bencīna importa
pieaugumam, strauji pieaudzis arī spirta piejaukums
bencīnam: 1931/32.g. piejaukums izteikts 0,7 milj.
litru, bet 1936/37.g. jau 7,8 milj. litru /skat.tab.
lap.44/, kas ir straujā degvielu patēriņa pieauguma
sekas.

Vadoties no minētiem apstākļiem un tīri valsts
aizsardzības jautājuma apsvērumiem, katrai valstij
nākas sastapties saimnieciskā un valsts aizsardzības
politikā ar šķidro degvielu problēmu.

Lai atrisinātu šķidro degvielu problēmu, valstīs,
kuŗām nav pašām dabisko šķidro degvielu, cenšas sa-
vas dzīvības intereses nodrošināt: 1/ ražojot sinte-
tiskā ceļā degvielas no savā zemē atrodamām izejvie-
lām, 2/ paplašinot spirta ražošanu, 3/ pārejot uz
sūgāzes motoriem un izlietojot gāzes iegūšanai iekš-
zemes kurinamo materiālu, 4/ izmantojot ūdens dzinēj-
spēku.

Anglija un Francija ražo degvielas no akmeņoglēm.
Sintētiskā spirta ražošanā Francija ieņem pirmo vie-
tu ar 3,5 milj. HL gadā, no kuŗiem 2 milj. HL izlie-
tots piejaukumam bencīnam/1934/35.g./.

Vācija ražo sintētisko bencīnu no brūnoglēm un ak-

1/ J.Bredrichs - "Šķidro degvielu problēma" "Eko-
nomists" 1936.g. 401.lp.

meņoglēm, piejucot kartupeļu spirtu attiecībā 10:1, t.i. uz 1000 kg. bencīna 100 kg. spirta.

Igaunija bencīnu iegūst no degakmeņa.

Mums vēl šajā virzienā jānogaida, kamēr kūdras izlietošanas mēģinājumi šķidro degvielu ražošanā iegūst saimnieciskus panākumus, un līdz ar to arī mūsu bagātīgie kūdras krājumi atraisīs sevi slēpto enerģiju.

2. Šķidro degvielu aizvietošana Latvijā.

Turpmāk īsumā apskatīsim vēl citas bencīna aizvietošanas iespējas bez spirta pie mums.

Tiek izdarīti arī akc.sab. "Degviela" uzdevumā intensīvi pētījumi sintētiskā bencīna iegūšanai no kūdras. Minētā sabiedrība šajā nolūkā komandēja uz ārzemēm priv. doc. A. Krūmiņu un inž. I.Poli, lai iepazītos ar kūdras pārstrādāšanas veidiem. Pēc iegūtiem iespaidiem minētie speciālisti presē izteikuši domu, ka no 1 kg. kūdras /ar 30 % ūdens sastāvu/ var iegūt 1,3 kub. m. sintētiskās gāzes, kas, tālāk pārstrādājot, dod ap 150 gr. naftas veidīgu produktu, resp. no 7 kg. kūdras iespējams iegūt 1 kg. naftas produkta.

Līdztekus šiem pētījumiem tiek izdarīti arī pētījumi par kokšnes izlietošanas iespējām kā degvielu automobiļos īpašās sūcgāzes iekārtā - generatorā, kurā no kokogles vai malkas iegūst gāzi, kas noder kā auto degviela. Šī gāze ir uz pusi lētāka kā bencīns^{1/}. Meža departaments nodarbina vairākus automobiļus /9/ ar sūcgāzes generatoriem, kā arī dažus gadus atpakaļ šāda veida automobiļi kalpoja arī satiksmei Rīgā.

Iebildumi pret dabisko cieta degvielu pielietošanu no speciālistu aprindām ir izvirzīti šādi:^{2/}

1/ J.Bredrichs l.c." Ekonomists" 401.lp.

2/ Inž. J.Kaņepājs - "Bencīna aizvietošana automobiļos ar citām degvielām" "Ekonomists" 860 .lp.1936.

1/ setur daudz sveķainu vielu, kas veicina iekšdedzes dzinēja piesērēšanu un traucē tā darbību,

2/ no kokogles un koksa iegūtām gāzēm ir daudz putekļu, kas izssuc iekšdedzes dzinēju ventīlu un virzuļu ātru nolietošanos,

3/ auto iedarbināšana ar generatoriem ir daudz grūtāka.

Lai pielietotu cietās degvielas, jānovērš augšminētie trūkumi un jārada iespēja generatora gāzes ražošanas ierīces ērti piemontēt automobiļiem.

Generatori izplatīti sevišķi Francijā, kur izsniedz prēmijas auto īpašniekiem, kuri pielieto generatorus.

Kā priekšrocības generatoru pielietošanā min:

1/ samazina jūtami transporta izdevumus /50 %/.

2/ auto satiksme top pilnīgi neatkarīga no benzīna importa,

3/ ugunsdrošības ziņā daudz pārāks par benzīna tvertni.

Inž. J. Zivitiņš^{1/} aizrāda, ka 1 litru latola var atvietot ar 2 - 2,5 kg. sausas malkas, vai 1 - 1,25 kg. ogles. Izejot no kalkūlācijas, ka 100 kg. kravas pārvešana ar generatoru izmaksā Ls. 7,80, bet ar latolu Ls. 20,08, viņš nāk pie slēdziena, ka generatoru automobiļos degvielu ekonomija ir 59 %, vai arī Ls. 12,28 uz 100 km. Generatoru pielietošanā ir nepieciešama automobiļu nodarbināšana garos braucienos, jo pie 15.000 km. gadā pie tagadējām degvielu cenām sūcgāzes ietaises nerentējas. Tos var pielietot traktoru, motorvagonu, lokomobiļu un stacionāru dzinējspēku rašanai.

Apskatot spirta izvērtēšanas jautājumu, mums ne-

1/ Inž. J. Zivitiņš - "Auto generstori".

pieciešami nācās apskatīt arī šķidro degvielu problēmu un it sevišķi tādēļ, ka valstis, kurām trūkst dabisko šķidro degvielu, no tīri tautsaimnieciskiem un stratēģiskiem motīviem, ir spiestas rast iekšzemē šo degvielu atvietotājus un kā tāds beidzamā laikā arvien vairāk ir izraudzīts spirts.

Kā jau iepriekš aizrādīts, spirta izgatavošana katrā valstī iespējama plašos apmēros un vienmēr un nav bailu par šo ražošanas iespēju izbeigšanos, kā tas ir pie šķidro degvielu jautājuma, kur tiek izmantoti zemes bagātību krājumi.

Tāpat no iepriekš minētā apskata mēs redzējam, ka spirts nebūt nav līdzšinējās degvielas - bencīna aizvietotājs bez lielākiem, vai mazākiem trūkumiem. Zinātnieki - specialisti ir vienis prāts un to arī ir pierādījusi prakse, ka spirtu ir iespējams izlietot kā degvielu ar vairākiem priekšnosacījumiem, sevišķi cenu ziņā, kā arī pārverot vairākus tehniskos dabas trūkumus. Tomēr spirta pielietošana tīrā veidā gandrīz praktiski ir tik pat kā neiespējams, kādēļ nepieciešami tai piejaukt lielākā vai mazākā mērā citas degvielas, proti, bencīnu, lai novērstu un mazinātu spirta kā degvielas trūkumus. Līdz ar to šķidro degvielu problēma nebūt nerod savu atrisinājumu visā pilnībā spirtrūpniecībā, bet gan tikai pa daļai. Lai rastu šīs problēmas pilnīgu atrisinājumu, arvien tiek turpināti un meklēti jauni ceļi bencīna iegūšanai sintētiskā ceļā no iekšzemes izejvielām. Arī izdarītie mēģinājumi, bencīnu atvietot ar generatoriem, nav devuši vajadzīgos rezultātus.

Tāpat arī pakāpeniski augusi kartupeļu raža no 140,20 kv. ha. 1937.g. 140,20 kv. ha hektars 1/.

Kartupeļu kopraža 1920.gadā 5,7 milj. kv., 1930.g. 11 milj. kv. un 1937.g. jau 17,3 milj.kvintāls 2/.

Kartupeļu ražas izvērtēšanai spirta līdz šim ir bijusi vienā mēroga mēriņa. Tā, 1927/28.g.spirt-
rūpniecība izvērtējusi VII. 3,2 % no kartupeļu ra-

VII.

S p i r t r ū p n i e c ī b a s n o z ī m e m ū s u v a l s t s s a i m n i e c ī b ā.

1. Kartupeļu izvērtēšanas iespējas.

Nodaļā par spirta ražošanu mēs redzējām, ka mūsu spirttrūpniecības galvenā izejviela ir kartupeļi un pārējām /labībei, melasei/ ir maza nozīme. Sekarā ar to lūmā apskatīsim kartupeļu izvērtēšanas iespējas vispār un vai spirttrūpniecība ir vienīgais valsts saimnieciskās politikas līdzeklis lauksaimniecības atbalstīšanā, sekmējot lauksaimniecības ražojuma - kartupeļu izvērtēšanu.

Kartupeļu lauku platība pēdējos gados augusi visstraujāk. Tas stāv sekarā nevien ar dabisko kartupeļu audzētāju - maz un sīksaimniecību vispārējās un skaitliskās nozīmes piesūgumu, bet arī ar kartupeļu audzēšanas pastiprināšanos vispār. Pēdējo savukārt ietekmē lopkopības un piensaimniecības uzplaukums.

Pirms kara Latvijas teritorijā kartupeļu sējumi aizņēma nepilnus 30.000 ha, 1920.g. tikai 49, 2 tūkstoši ha, bet 1937.g. sasniedza jau 127, 0 tūkstošus hektaru^{1/}.

1/ J. Bokelders - "Lauksaimniecības struktūras maiņas" - "Ekonomists", 1938.g. Nr.9, 439.lp.

Tāpat arī pakāpeniski augusi kartupeļu raža no ha., sasniedzot 1937.g. 140,20 kv. no hektara ^{1/}.

Kartupeļu kopražs 1920.gadā 3,7 milj. kv., 1930.g. 11 milj. kv. un 1937.g. jau 17,8 milj.kvintālu ^{2/}.

Kartupeļu ražas izvērtēšanai spirtā līdz šim ir bijusi samērā niecīga nozīme. Tā, 1927/28.g.spirt-rūpniecība izvērtējusi tikai 3,2 % no kartupeļu ražas, 1928/29.g. 1,9 %, 1929/30.g. 1,5 %, 1931.g./1932.g. 3,8 %, 1935/36.g. 5,6 % un 1937/38.g. 4,2 %.

Lai rastu lielākas kartupeļu izvērtēšanas iespējas, izdarīti vairāki sēklas kartupeļu eksporta mēģinājumi, kas devuši samērā labus rezultātus.

Līdz ar akc.sab. "Latvijas centrālais sēklu eksports" nodibināšanos 1935.g., kartupeļu eksportam ir piegriesta lielāka vērība.

Tomēr sēklas kartupeļu eksporta iespējas ir ļoti svārstīgas, sākarā ar pašreiz valdošo kontingēšanas un kārtotas saimniecības politiku. Eksporta iespējas svārstās katru gadu. 1938.g. ^{3/} eksportēti sēklas kartupeļi uz Zviedriju, Beļģiju, Franciju, Itāliju, Bulgāriju, Argentīnu u.c.

1/ 1937.g. citu valstu kartupeļu raža no ha kvintālos: Beļģijā 196, Lielbritānijā 172, 4, Dānijā 164,1, Holandē 183,9, Igaunijā 130,5, Itālijā 73,6, Lietuvā 136, Norvēģijā 165,8, Polijā 134,9, Krievijā /1935.g./ 94,6, A.S.V. 82,8.

2/ Valsts statistiskās pārvaldes dati.

3/ Dati nav publicēti, atrodami L.C.S.E.darbības pārskatā par laiku no 1937.g.1.jūlija līdz 1938.g. 30.jūnijam.

Pēdējo 5 gadu eksporta apmēri sekojoši:

1935.g. iepirkts	305,6 to.,	eksp.	182,1 to.	par	Ls.	14.569.-
1936.g.	" 1227,3 "	"	" 858,5 "	"	"	66.376.-
1937.g.	" 2722,4 "	"	" 2012,4 "	"	"	207.926.-
1938.g.	" 7508,6 "	"	" 5655 "	"	"	425.782.-
1939.g. paredz	" 10000 "	"	" 8000 "	"	"	"

Sēklas kartupeļu audzēšanas rajonus nozīmē L.C.S.E. saziņā ar L.L.K. sēklkopības nozari, vadoties no principa, ka tur, kur nav spirta kopdedzinātavu, ir audzējami sēklas kartupeļi eksportam, lai tādejādi rastu lauksaimnieku ražojumu izvērtēšanā planveidību un vienlīdzību.

L.C.S.E. slēdz līgumus ar atsevišķiem lauksaimniekiem. 1937.g. noslēgti pavisam 530 šādi līgumi par sēklas kartupeļu audzēšanu uz 288 ha zemes platības un 1938.g. jau noslēgti 991 līgums uz 900 ha.

Sēklas un galda kartupeļus L.C.S.E. uzpērk no lauksaimniekiem par Ministru kabineta noteiktu cenu pēc Zemkopības ministra apstiprinātiem noteikumiem 1939.g. ^{1/}, par eksporta kartupeļiem maksās 6 - 5,50 latus un par galda kartupeļiem 5 - 4,50 latus kvintālā.

Sēklas kartupeļu audzēšana prasa vairāk darba, zināšanas, kā arī šeit kartupeļi jāšķiro. Šķirošanu turpina vēl L.C.S.E., kādēļ tam paliek daudz pāri eksportam nederīgu kartupeļu, kurus bieži vien pašreizējos apstākļos nav iespējams tālāk saimnieciski izvērtēt. Lai to novērstu, L.C.S.E. tuvākā nākotnē paredz ierīkot savu spirta kopdedzinātavu eksportam nederīgo sēklas kartupeļu izvērtēšanai spirtā.

1/ Vald.vēstn. 1939.g. Nr.48.

Sakarā ar svārstīgo eksportu, Ministru kabineta noteiktās cenas eksporta kartupeļiem bieži vien ir izrādījušās augstākas par eksportā iegūtām cenām, kādēļ darījumi noslēgušies L.C.S.E. ar zaudējumiem, resp. valsts piemaksu.

Kā nākošo kartupeļu izvērtēšanas veidu pie mums varētu vēl minēt kartupeļu pārstrādāšanu cietē un sīrupā.

1937.g. darbojušās 22 kartupeļu cietes, 3 cietes un sīrupa fabrikas un 1 sīrupa fabrika, kuŗas kopā pārstrādājušas 22,2 tūkstoš tonnas kartupeļu - Ls. 832.000.- vērtībā ^{1/}.

Lielākā un plašākā kartupeļu izvērtēšanas iespēja mums ir izbarošanā lopiem un cūkām.

Agronoms V. Šneiders uzsver ^{2/}, ka mūsu kartupeļu caurmēra ražas un līdzšinējā kopražs ir vēl par maz, lai apmierinātu visas saimnieciskās vajadzības. Pārpalikums varot būt tikai atsevišķās saimniecībās. Mūsu apstākļos esot iespējams izvērtēt ap 3 milj. tonnu kartupeļu, kamēr 1937.g. esam ražojuši tikai 1.782.000. tonnu. Kartupeļiem jānākot lopbarības sakņu vietā un pēdējo audzēšana jāsašaurinot līdz minimumam, jo tās prasot daudz vairāk darba.

No šīs kartupeļu izvērtēšanas apskata mēs redzam, ka spirtrūpniecībai, kuŗa izvērtē tikai ap 3 - 5 % no kartupeļu ražas, ir samērā niecīgā nozīme kartupeļu izvērtēšanā, kādēļ to izvērtēšanas iespējas jāmeklē vēl citā virzienā, kas nav mana darba uzdevums ^{3/}.

1/ Valsts statistiskās pārvaldes dati.

2/ Ķurn. "Sētā un druvā" 1939.g.11.nr.170.lp.

3/ Lai nostādītu kartupeļu kultūru uz drošākiem pamatiem, Vācijas spirts dedzinātavu savienība ierīkojusi kartupeļu žāvētavas /ap 800/.

Kartupeļu izvērtēšanā spirtrūpniecībai var būt tikai relatīva nozīme vieglo smilšu zemju rajonos.

Arī sēklas kartupeļu eksportam pagaidām ir maza nozīme kartupeļu izvērtēšanā. Tā kā eksporta iespējas ir ļoti svārstīgas un gandrīz katrā valstī uzstāda sēklas un galda kartupeļiem savas īpatnējas prasības, tad arī nākotnē kartupeļu eksportam šajā virzienā var būt tikai gadījuma rakstūra nozīme līdz pastāvīgāka tirgus iekarošanai.

Kaut mazos, tomēr noteiktākos apmēros kartupeļu izvērtēšanas iespēja jau ir to pārstrādāšana cietē un sīrupā /1937.g. 1,2 % no kartupeļu kopražes/.

2. Šķiedenes nozīme lauksaimniecībā.

Ievērojamu vietu diskusijās par spirtrūpniecību ieņem jautājums par spirtrūpniecības blakus produkta - šķiedenes /brāģas/ nozīmi lauksaimniecībā.

Daudzi zinātnieki un publicisti piešķir spirtrūpniecībai pozitīvu raksturu, izejot no šķiedenes novērtējuma kā svarīga un neatvietoājama lopbarības līdzekļa, kas dod lētu olbaltumu un uztur nepārtrauktu vielu riņķošanu augu un dzīvnieku valstī. Tādēļ arī turpmāk apskatīsim šķiedenes lopbarības vērtību.

Šķiedene satur 4,5 reizes vairāk jēlproteīna kā kartupeļi.^{1/} Tā satur visas spirta iegūšanā izlietotās izejvielas, izņemot tikai spirtā pārrūgušos ogļhidrātus, proti, 91,3 - 94,3 % ūdens, 1,2 - 2,0 % proteīna un citas vielas nenoteiktā daudzumā, raugoties no izejmateriāla sastāva.

Lai labāki izprastu šķiedenes sastāvu, apskatīsim īsumā spirta iegūšanas procesu.

1/ Handwörterbuch der Staatswissenschaften C.

Spirta iegūšanas process īsumā ir sekojošs: kartupeļa cieti ar diastāzes palīdzību pārvērš cukurā, kur ar raudzēšanu tālāk pārvērš alkoholā, kurū izdala destilācijas ceļā, paliek šķidra, ūdenaina putra - šķiedene, kas satur kartupeļa alkoholā nepārvēršamo daļu.

No šķiedenes mums var interesēt tikai tā sastāvā ietilpstošais olbaltums, kurš tad arī piešķir tai nozīmi kā lopbarībai. Mēs zinām, ka arī kartupeļi satur olbaltumu, bet tam pie kartupeļu izbarošanas lopiem ir tikai blakus nozīme, jo kartupeļu olbaltuma saturs ir daudz par mazu, lai tam būtu nozīme saimnieciskā un racionālā lopu barošanā.

Šķiedenē palikušais raugs veicina kartupeļu nesagremojamo sastāvdaļu asimilāciju un pārvērš tās sagremojamā olbaltumā, tādejādi paceļot šķiedenes barības vērtību.

Bez tam šķiedenē vēl atrodās pārējās, cieti nesaturošās kartupeļu sastāvdaļas, piem. dažādi sāļi, ko kartupeļi atņem zemei: kālijs /0.3 %/, fosforskābe /0.13 %/^{1/}, kuri ar šķiedenes izbarošanu lopiem, atgriežas atpakaļ zemē. Sakarā ar to, šķiedenes izbarošana lopiem uztura zināmu zemes sastāvdaļu cirkulāciju, kas dod saimniecībā zināmas stabilitātes iespējas un garantē zināmā mērā pret zemes izlaupīšanu, jo minētās vielas no kartupeļu lauka nonāk dedzinātavā, no turienes ar šķiedenes starpniecību kūti, no kurienes tālāk atpakaļ zemē.

Šķiedenes pielietošana lopbarībā prasa lielu uzmanību un tās izbarošanā jāievēro vairāki priekšnosacījumi:

1/ Dr. Baade l.c. 30.lp.

1/ var izbarot kerstā stāvoklī, lai neattīstās baciļi, kas savukārt var veicināt lopu saslimšanu,
2/ devas nedrīkst būt lielas, lai neapgrūtinātu lopus ar lieku ūdens daudzumu. Pieⁿlopiem dienā var izbarot 40 - 50 litru, vēršiem 60 - 70 litru, citām 4 - 5 litri uz galvas.

Sevišķa uzmanība jāievēro pie izbarošanas jaunlopiem un grūsnējām govīm. Sevišķi piemērota barība tā ir gaļas lopiem /vēršiem/.

Kā jau minēts, šķiedene satur daudz ūdens/91,3 - 94,3 %/, kas savukārt pavairo virces daudzumu un mēslu produkciju. Protams, tas savukārt prasa pareizi strisināt pakaišu jautājumu.

Turpmāk iepazīsimies ar šķiedenes barības vērtību.

No viena hl. spirta ražošanas rodas 12 hl. šķiedenes, resp. mūsu apstākļos no 1 ltr. absolūtā alkohola ražošanas 1 spainis šķiedenes. Viens hl. šķiedenes satur 0,5 kg. olbaltuma ^{1/}.

1939/40.g. ražošanas periodā paredzētā spirta produkcija - 14 milj. litru absolūtā alkohola dotu 168 milj. litru šķiedenes, kas saturētu 840.000 kg. olbaltuma.

Pieņemsim, ka iepriekš minēto šķiedenes veirumu pārdotu par 2 sant. spainī, tad 840.000 kg. olbaltumu lauksaimnieki iegūtu par 336.000.- latiem, resp. 1 kg. šķiedenes olbaltuma maksātu 40 sant., kamēr linsēklu raušņu olbaltums maksā 71,4 sant. ^{2/}, un kviešu un rudzu kliju olbaltums ar 20 % dažādiem

1/ Dr. Baade l.c. 34 lp.

2 / Žurn. "Latvijas lauksaimnieks" 1939.g. Nr.15.

piemaisījumiem maksā caurmērā 76,4 sant. kg.

Spirta dedzinātava ar caurmēra gada produkciju 200.000 l. absolutā alkohola, dod 24 milj. l. šķiedenes, kuŗa satur 12.000 kg. olbaltumu. Rēķinot caurmērā šādai dedzinātavai 300 kartupeļu pievedējus, resp. kartupeļus nodod 300 saimniecības, uz katru saimniecību iznāk 800 spaiņu šķiedenes, kas satur 40 kg. lēta olbaltuma /40 sant. kg./. Vidējā lieluma saimniecībā iespējams patērēt šķiedeni 50 spaiņus dienā.

Minētais šķiedenes daudzums - 800 spaiņu iznāktu 16 dienām.

Parasti gan šķiedenes izlietošana lopbarībai būs izdevīgāka dedzinātavas tuvākā apkaimē, bet tā kā pie dedzinātavām pastāv mašīnu koplietošanas punkti, kuŗu rīcībā bieži vien ir transportautomobiļi, tad it ērti iespējams piegādāt šķiedeni mājās: attālākām saimniecībām kopdedzinātavas šķiedeni var pārdot lētāk. Šķiedenes sadārdzināšanās uz transporta rēķina ap 2 sant. spainī, protams, tomā padara mazāk konkurences spējīgu ar parasto pērkamo spēkbarību, jo arī tai nāk klāt transporta izdevumi.

No iepriekš pievestā izriet, ka šķiedenei ir liela nozīme lopbarībā. Sava lētā olbaltuma dēļ tā dod iespēju piekopt intensīvāku lopkopību. Tāpat nedrīkst par maz novērtēt apstākli, ka tā var ļoti labi aizvietot lopbarības trūkumu sausās vasarās, kad maz paauguši zālāji, vai arī ziemas sala iznīcinājuši āboliņu/1939.g. vasarā/. Parasti lauksaimnieki ir diezgan pasīvi lopu spēkbarības iegādē un parasti iztiek ar maz olbaltumu saturošo pļavu sienu, bet šķiedene viegli pieejamā veidā tiem ir labs palīgs un trūkstošās olbaltumvielas atvietotāja.

Pašreizējos apstākļos šķiedenes izvērtēšanā ir uzrādīti neapmierinoši rezultāti. To pa lielākaī daļai vai nu izlej zemē, vai atdod lauksaimniekiem par velti, kā arī dažos gadījumos pārdod, rēķinot 2,4 sant. spainī.

Šķiedenes nesaīmnieciskā izlietošana izskaidrojama pa daļai ar to, ka lauksaimniecībā, sevišķi lopkopībā bieži vien ir nodarbināti strādnieki, kuři neapzinās un nav spējīgi arī saprast šķiedenes izbarošanaī vajadzīgo uzmanību, kas vienā otrā vietā devis bēdīgus piedzīvojumus, kādēļ arī lauksaimnieki no šķiedenes izbarošanaī atturas.

Lai šķiedeni varētu iegādāties lauksaimnieki lielākos vairumos un pakāpeniski to izbarot, nepieciešami to žāvēt, kas pašreizējos apstākļos nav iespējams, jo ar to šķiedeni vēl manāmi sadārdzinātu, kas vēl vairāk atturētu lauksaimniekus no tās izlietošanaī lopbarībā. Šajā virzienā ārvalstu likumdošana ir piegriezusi vērību šķiedenes izbarošanaī jautājumā. Tā Polijā spirta monopola likums noteic, ka tām spirta dedzinātavām, kuņas var šķiedeni racionāli izmantot, maksā par spirtu 10 % dārgāk.^{1/}

Ne mazāk svarīgs ir otrs apstākļis, kas saistīts ar šķiedenes izbarošanaī lopiem, proti, mēslu pēvairošana un līdz ar to zemes īenesības pēcelšana un aizsardzība pret zemes novājināšanaī.

Aiz augšminētiem apstākļiem spirtrūpniecībāī ir daudz priekšrēcības, salīdzinot ar citām lauksaimnieciska rakstura rūpniecībāī, proti, cukurrūpniecību un stērkēļfabrikāciju, jo šajā gadījumā zemeī atņemtās vielas jādod atpakaļ ar dārgiem mākslīgiem

1/ J. Baķis - "Mūsu spirtrūpniecība" "Ekonomists" 1929.g. 818.lp.

mēsliem.

Dr. Baade uzsver, ka saimniecībām ar daudz pļavām un ganībām, kuŗas dod sliktu spēkbarību un ja nav iespējams to papildināt ar klijām un lucernām, tad patiesībā ir grūti bez šķiedenes iztikt ^{1/}.

3. Spirtrūpniecības loma lauksaimniecības ražošanu izvērtēšanā.

Apskatot spirtrūpniecībā patērētās izejvielas, proti, kartupeļus, mēs redzējam, ka spirta ražošanai patērētais kartupeļu daudzums ir niecīgs, samērā ar gada kopražu /1937/38.g. patērēts 4,2 % no kopražas/.

1939/40.g. ražošanas periodā pavisam paredzēts iegūt 14.000.000 ltr. spirta, kuŗa izgatavošanai vajadzēs ap 116.000 tonnu kartupeļu un 4,5 tūkstoši tonnas miežu.

Izejot no Ministru kabineta noteiktām kartupeļu cenām, šim ražošanas periodam - Ls.3,70 par kvintālu pie normālas cietes satura /18 - 18,4 %/. lauksaimnieki par nodotiem kartupeļiem saņems ap 4,3 miljoni latu un par nodotiem miežiem, rēķinot Ls.18.- kvintālā - Ls.804.000.-, kopā 5,1 miljonus latu, kas ir 0,5 % ^{2/} no lauksaimnieku brutto ienākumu kopsummas 1936/37. gadā.

Tā tad arī uz lauksaimnieku brutto ienākumiem

1/ Dr. Baade l.c. 31 lp.

2/ Pēc Valsts statistiskās pārvaldes datiem 1936/1937.g.

spirtrūpniecībā izvērtētie kartupeļi neatstāj jūtamāku ietekmi.

Arī valdība, šķiet, nebūs domājusi līdz ar spirtrūpniecību vien ievērojamā mērā celt lauksaimnieku ienākumus un atrisināt vienlīdzīgu un taisnīgu tautas ienākumu sadalīšanu. Līdzšinējie spirta rūpniecības apmēri šim nolūkam ir daudz par maziem, kādēļ spirtrūpniecība mums ir jāuzskata tikai kā viens posms, viens veids vispārējā lauksaimniecības atbalstīšanas politikas realizācijā.

4. Lauksaimniecības atbalstīšanas politika.

Mēs zinām, ka lauksaimniecības nodarbība nav tik produktīva kā darba tā ieguldītā kapitāla ražības ziņā kā rūpniecība un tirdzniecība.

Manoillesko saka, ka lauksaimniecība uz bagātību brauc ar vēršiem, bet rūpniecība ar auto ^{1/}.

Ko ražo rūpniecības strādnieks vienā gadā ir daudzkārt vērtīgāks par to, ko šajā periodā ražo lauksaimnieks, saka Manoillesko ^{2/}. Šī rūpniecības un lauksaimniecības ražības attiecība ^{atkārībā/} no ražojumu cenām, var svārstīties no 4:1 līdz 10:1. "Tas nozīmē", turpina minētais autors, "ka 1 rūpniecības strādnieka darbs pērk 10 lauksaimnieka darbu." Līdzīga parādība saskatāma arī starptautiskā nozīmē, jo rūpniecības valstis daudz bagātākas par agrār valstīm. Tā 1932/33.g. lauksaimniecībā ieguldītais kapitāls rentējies ar 0,7 %, 1933/34.g. ar 3,85 % un 1934/35.g. ar 3,30 %, 1935/36.g. - 2,7 % un 1936/37.g. 4,52% ^{3/}.

1/ M. Manoillesko l.c. 248. lp.

2/ " " l.c. 11 lp.

3/ Valsts statistiskās pārvaldes dati.

kamēr rūpniecībā un tirdzniecībā ieguldītais kapitāls dod un uzrāda daudz lielāku ražību. Tādēļ lai rastu izlīdzinājumu un paceltu lauksaimniecības ienākumus, ir 2 iespējas:

1/ vispārējā lauksaimniecības atbalstīšanas politika,

2/ lauksaimniecības saistīšana ar rūpniecības nozari, kas tai dod lielākus ienākumus.

Lauksaimniecību ar rūpniecību var saistīt divējādi:

1/ rūpniecība saņem lauksaimniecības ražojumus kā izejvielas, citiem vārdiem, palīdz izvērtēt lauksaimniecības ražojumus un

2/ lauksaimnieki piedalās rūpniecības saimnieciskos panākumos - peļņā.

Pārkārtojot spirtrūpniecību uz kopdarbības pamatiem, ir apvienotas abas iespējamības: lauksaimniecība ražo izejvielas un piedalās šīs rūpniecības peļņā. Tādēļ spirtrūpniecība, blakus cukurrūpniecībai un citām lauksaimnieciska rakstura rūpniecībām, ir tikai viena daļa no vispārējā lauksaimnieku atbalstīšanas plāna, kādēļ mēs stipri grēkotu novērtējot šī plāna daļas atsevišķi, bet gan iegūsim pareizo ieskatu, ja izpratīsim šo visu kopējo plānu.

Izejot no tautas ienākuma vienlīdzīga sadalījuma principa, lauksaimnieciska rakstura rūpniecības nozarēm savā novietojumā ir jāievēro vislielākā plānveidība un vietējo apstākļu sīka pārzināšana. Kur ir cukurrūpniecība, nevar būt spirtrūpniecība. Tāpat arī jau dabīgi labi un auglīgas zemes rajoni nedrīkst saņemt labumus, kas izriet no lauksaimnieciska rakstura rūpniecības nozarēm.

A. Zalts uzsver^{1/}, ka lauksaimniecības atbalstīšanas politika savu pamatojumu rod arī pēdējos gados saimnieciskā politikā valdošā nacionālās saimniecības aizsardzības politikā, kas parādās pašu ražojumu propagandēšanā un tautsaimniecības politikā noved pie protekcionisma. Protekcionisma politikas izvešanas līdzekļi topot arvien daudzpusīgāki un komplicētāki. Līdzšinējie muitas paaugstinājumi, kontingenti, licences, monopoli kļūstot par administratīva rakstura aktiem. Visi šie rīkojumi nesot sevī tālejošu privātsaimniecības aizbildniecību no valsts, sakarā ar ko plānsaimniecība kļūstot par ļoti aktuālu tēmu.

Pasaules saimniecības sākumposms veidojis valstu saimnieciskās attiecības pēc vieslielākā labvēlības principa tirdzniecības līgumos, bet līdz ar satarķijas domas rašanos, radusies nepieciešamība novērsties no šī principa un tā vietā radusies prasība pēc visiem iespējamam līdzekļiem, lai nodrošinātu nacionālās saimniecības intereses.

Radās vesela rinda monopolu, kuŗu pirmais un galvenais uzdevums ir lauksaimniecības produkcijas aizsardzība, kas arī ir iespaidīgs līdzeklis attiecīgas ražošanas nozares pieskaņošanai valsts saimniecības plānam, dodot vajadzības gadījumā tai vēlamo aizsardzību^{2/}. Tā, 1931.g. beigās radās cukurmonopols, 1932.g. labības monopols, tad līnu un kaņepāju monopols.

Ja cukura monopols bija domāts sākumā kā fiskāls

1/ A. Zalts - "Der Schutz der nationalen Wirtschaft" "Lettlands Ņkonomist" 1933.g. 5 lp.

2/ A. Zalts - l.c. 12.lp.

monopols, līdzīgs spirta monopolem, tad praksē tas izveidojies par cukurbiešu audzētāju aizsardzības un veicināšanas līdzekli.^{1/}

Lauksaimniecības produkcijas aizsardzības politika skar kartupeļu izvērtēšanas problēmu, noteicot cietu kartupeļu iepirkšanas cenu, kas savukārt labvēlīgi ietekmēja spirta produkciju.

Cieto cenu politika skāra arī pārējos lauksaimniecības ražojumus /sviestu, bekonu/.

Visu minēto rīkojumu pamatos bija lauksaimniecības ražojumu aizsargāšana, garantējot tām izvērtēšanas iespējas par augstāko cenu.

5. Spirtrūpniecības ražība.

Iepriekš redzējām, ka spirtrūpniecība ir pa daļai lauksaimniecības atbalstīšanas politikas sekas.

Maldīgi būtu iedomāties, ka lauksaimniecības atbalstīšana notiek par katru cenu. Lauksaimniecības atbalstīšanas politika iekļaujās visas valsts saimniecības politikā un lauksaimniecības atbalstīšana var iet tikai tik tālu un tādā veidā, cik to atļauj vispārējā valsts saimniecības politika, kas ietver ne tikai lauksaimniecību, bet arī tirdzniecību, rūpniecību, amatniecību un citus nodarbības veidus.

1/ Spirta un cukura monopoli valstij devuši šādus ienākumus:

	<u>spirta monopols</u>	<u>cukura monopols.</u>
1926/27.g.	Ls. 30,4 milj.	
1927/28.g.	" 26,6 "	
1932/33.g.	" 16,2 "	Ls. 8,1 milj.
1935/36.g.	" 20 "	" 10 "
1938/39.g.	" 23,5 "	" 16 "

Tādēļ arī nepieciešami ir jāapskata tuvāki spirt-
rūpniecības ražība vispār / ne tikai kopdedzinātavas/,
salīdzinot to ar citām ražošanas nozarēm.

Mēs zinām, ka ketru ražošanu izsauc vajadzība un
šīs vajadzības apmierināšanai mums tautsaimnieciski
jārod vajadzīgie līdzekļi. Līdzekļi vajadzību ap-
mierināšanai, resp. ražošanas mērķa sasniegšanai, ir
cilvēks un viņa ieguldītais kapitāls. Tā tad, salī-
dzinot divas ražošanas nozares, nozīmē salīdzināt
šo ražošanas nozaru saimnieciskos panākumus, ņemot
vērā pielietotos līdzekļus, kuri jāapskata no kopējā
nacionālās saimniecības redzes viedokļa^{1/}, jo atse-
višķa individuāla uzņēmuma vai personas ienākumi vai
to ienākumu kopsumma nebūt neraksturo kopējās nacio-
nālās saimniecības ienākumus un darbības panākumus.

Ražošanas nozaru salīdzināšanā praktiski iziet
no uzņēmuma tīrās peļņas, kuru dabū, atskaitot no
ražotās preču brutto vērtības izlietotās jēlvielas,
ražošanas izdevumus: dzinējspēku, algu, nodokļus, ka-
pitāla procentu, amortizāciju, bet teoretiski šis
paņēmiens nav lietojams, jo dažāda var būt uzņēmuma
mašīnu, īpašumu un citu ierīcību amortizācija, kas
sevišķi sakāms par mūsu jaunajām spirta kopdedzinā-
tavām. Šādi izkalkulētā uzņēmuma peļņa nedod parei-
zu iesketu par uzņēmuma saimnieciskās darbības rezul-
tātiem.

No teoretiskā viedokļa 2 ražošanas nozaru salī-
dzināšanā jāiziet no netto produkcijas^{2/}, proti, no
brutto vērtības jāatckaita jēlvielas, ražošanas pa-
līgļīdzekļi un dzinējspēki.

1/ M.Manoulesko l.c. 36,37.lp.

2/ " " l.c. 41.lp.

Kā jau minēts, kopdedzinātavas pa lielākai daļai pārņēma līdzšinējo privāto dedzinātavu nolietojušās ražošanas iekārtas un mašīnas, kuŗas, lai uzrādītu bilancē patiesā vērtība, atbilstošu pašreizējam stāvoklim, bija pastiprinātā kārtā jāamortizē, kas slikti atsaucās uz kopdedzinātavu saimnieciskās darbības rezultātiem, proti, tīriem atlikumiem. Par privātās dedzinātavās ieguldītiem kapitāliem un darbības rezultātiem nav nekādu oficiālu datu. Sakarā ar to, arī nav iespējams pielietāt šeit teoretisko metodi, izejot no netto produkcijas, bet gan parasto, ņemot vērā arī amortizāciju.

Apskatot kopdedzinātavu līdzšinējos darbības panākumus, mēs redzējam, ka kaut cik normālos apstākļos ^{1/} darbojoša kopdedzinātava uzrādīja tīru peļņu 5 - 7 % apmērā no ieguldījumiem.

Lai labāki varētu spriest par spirtrūpniecībā ieguldītā kapitāla ražību vispār, darbam pievienoju spirta dedzinātavas kalkulāciju /skat. tab. Nr.2./, kuŗa uzrāda ieguldītā kapitāla rentabilitāti 11,1 %.

Tā tad spirtrūpniecība, izejot arī no tīri privātsaimnieciskā redzes viedokļa, pilnā mērā attaisno tajā ieguldītos ražošanas līdzekļus, un līdz ar to, ja valsts atbalsta spirtrūpniecību lauksaimniecības interesēs, tad šeit nev darišana ar lauksaimniecības atbalstīšanu par katru cenu.

Izejot no valsts saimnieciskā viedokļa uzņēmuma novērtējumā, nebūt nav izšķiroša nozīme uzņēmuma rentabilitatē, bet sverīgi ir, lai lieli būtu valsts nacionālie ienākumi ^{2/}.

1/ Pietiekoša produkcija un laba ražošanas iekārta.

2/ M.Manoulesko l.c. 60 lp.

No vispārējā redzes viedokļa par dabīgu un vajadzīgu var apzīmēt tikai tādu ražošanas nozari, kuŗa sagādā visai valstij vislielāko ienākumu.

"Tāpat mēs neveram atzīt", saka Manoillesko,^{1/} ka aizsargāta rūpniecība, kā to māca Fr. Lists, no tīri saimnieciskā viedokļa prasa vispārējus upurus, kas tikai vēlāk var izlīdzināties. Mēs uzsveram vairākkārt, ka aizsargāta rūpniecība jau no pirmās dienas kāpina tautas ienākumus."

6. Ko dotu mums bencīna imports.

Šeit pieskārsimies šķidro degvielu problēmai no tautsaimnieciskā viedokļa.

Kā jau iepriekš redzējām, bencīna imports 1932.g. samazinājās uz pusi /no 11,5 uz 5,7 tūkst. tonnu/, sakarā ar spirta piejaukumu bencīnam. Līdz ar to samazinājās arī ieņēmumi no bencīna muitas. 1931.g. no bencīna muitas ieņemts^{2/} Ls.1,9 milj., 1932.g. 1,2 milj. un 1933.g. tikai nepilns miljons latu. Sakarā ar straujo degvielu patēriņa pieaugumu, pieaug arī bencīna imports un līdz ar to ieņēmumi no muitas, kuŗi 1938.g. jau sasniedz atkal 4,3 milj. latu.

Arī spirta piejaukums bencīnam, kā redzējām, šajā laikā ir uzrādījis pieaugošu tendenci.

Pecēlas jautājums, kādi būtu ieņēmumi no bencīna muitas, ja bencīna imports nebūtu samazinājies uz spirta rēķina un vai šie ienākumi finansieli neatvērtu tos ienākumus, ko lauksaimnieki saņem par

1/ M. Manoillesko l.c. 4.lp.

2/ P. F.M. Muitas departamenta dati.

spirtrūpniecībā izvērtētiem kartupeļiem.

Sakarā ar to arī izskaidrojama lielā interese, kādu valdība veltījusi bencīna importa samazināšanas iespējas pētīšanai.

Izejot no apsvērums, ka 2/3 ltr. bencīna atvieto 1 litru spirta, un ka bencīna muiža no 1931.gada jūlija mēneša līdz 1936.g. oktobrim ir bijusi 30 sent. un no 1936.g. oktobra līdz 1939.g. 1.augustam 26 sent. par kg. ^{1/}, patērētā spirta vietā mums būtu bijusi vajadzība importēt bencīnu, sākot ar 1931.gadu/sāka piejaukt bencīnam spirtu/, sekošos apmēros:

1931/32.g.	478.000 ltr.	, ienemot no muižas	Ls.	119.650.-
1932/33.g.	1.898,666 "	" " " "	"	474.666.-
1933/34.g.	3.093.932 "	" " " "	"	773.483.-
1934/35.g.	4.290.600 "	" " " "	"	1.072.650.-
1935/36.g.	4.516.200 "	" " " "	"	1.129.050.-
1936/37.g.	5.804.600 "	" " " "	"	1.451.150.-
1937/38.g.	968.560 "	" " " "	"	242.140.-

Kopā: 21.050.558 ltr., ienemot no muižas 5.262.789 ls.

No pievestās tabulas izriet, ka muižas ienēmumu kopsumma no bencīna, laikā no 1931.- 1938.gadam nedaudz pārsniedz paredzamos lauksaimnieku brutto ienēmumus 1939.gadā par spirtrūpniecībā izvērtētiem kartupeļiem un labību /5,1 milj. latu/, pie tam vēl samazinām savas starptautiskās pirkt spējas, sakarā ar samaksāto valūtu par bencīnu, par apmēram 0,5 milj. latu/ bencīna cene cif. Rīgā 13 sent. litrā/.

Pašreizējos apstākļos importētā bencīna aizvietošana, cik tas tehniski iespējams, ar iekšzemē ražoto spirtu, pie mums Latvijā ir tautsaimnieciski atļaujama, jo:

1/ Pēc F.M.Muitas dep. ievāktām ziņām, ņemot vērā ka absolūtā spirta īpatsvars ir 0,79425.

1/ mēs nesamazinām savas starptautiskās pirktspējas, aizpludinot valūtu par benzīnu,

2/ samazinātie muitas ienākumi, sakarā ar benzīna importa samazināšanos uz spirta rēķina, ir pilnīgi tautsaimnieciski attaisnoti ar lauksaimnieku kartupeļu izvērtēšanas problēmas daļēju atrisinājumu.

7. Spirtrūpniecības loma valsts budžetā.

Apskatot spirtrūpniecības nozīmi mūsu valsts saimniecībā, vēl īsumā apskatīsim spirtrūpniecību no valsts finansiālā un aizsardzības viedokļa.

Vadoties no fiskāliem vai sociāliem mērķiem, valstis arvien ir atradušas par vajadzīgu spirtrūpniecības nozari monopolizēt.

Mūsu spirta monopolem ir ievērojama loma valsts ienākumos. Tā, 1927/28. budžeta gadā tas devis 27 milj. latu, 1929/30.g. - 29,5 milj. latu, 1935/36. - 20 milj. latu un 1940.gada budžetā paredzēts 25,7 mil. latu, kopā ar patentu nodokļiem un akcīzēm, kas ir 16,1 % no valsts ienākumu kopsummas.

8. Valsts aizsardzības politika.

Autarķija un pasaules saimniecība ir divas pretējās nostājas valstu starptautiskās attiecībās.

Autarķija prasa pilnīgu valsts saimniecisku neatkarību no ārzemju ražojumiem: viss jāražo pašiem, lai tas maksā ko maksādams.

Pasaules saimniecības politika turpretim uzsver, ka katrai valstij jāražo tikai tas, ko tā var un spēj ražot, izejot no darba un kapitāla ražības starptautiskā mērogā. Mašīnas jāražo tai valstij, kuŗa spēj to vislētāk, labība jāaudzē tai valstij,

kuŗā tā vislabāki padodas un garantē vislielākas ražas, u.t.t.

Manoillesko saka ^{1/}, ka valsts preci var iegūt divējādi: ar tiešu un netiešu ražošanu, resp. ražojot citu preci, kuŗu eksportējot, iegūstam vajadzīgo preci. Tā tad valsts preces var iegūt ar tiešu šīs preces ražošanu un ar pirktspējas radīšanu, ražojot eksportam vajadzīgās preces.

Ja preces iegūšana, saka iepriekš pieminētais autors, ^{2/} individam ir tirdzniecības problēma, tad valstij tā ir ražošanas problēma.

Ja arī homo economicus prasa ar mazāko enerģijas patēriņu sasniegt vislielāko efektu, tad, vadoties no šī principa, nešaubami katras valsts saimnieciskai politikai būtu jāiet pasaules saimniecības ceļš.

Tomēr pasaules saimniecības iespējamībai ir vairāki priekšnosacījumi.

Kā jau pats nosaukums norāda, tad pasaules saimniecība nedrīkst būt tikai vārda pēc pasaules saimniecība, bet tai arī jābūt tādejādi organizētai saimniecībai, kuŗā iedersas visas pasaules valstis, bet ne tikai dažas un šo valstu attiecībām jābūt regulētām uz tīriem tirdznieciskiem un tautsaimnieciskiem apsvērumiem bez spaida un varas.

Bet pašreizējā saimnieciskā dzīve rāda gluži ko citu. Atsevišķu valstu attiecības bieži vien nekārto starptautiskās tiesības, bet militāri varas akti, kādēļ pasaules saimniecība pagaidām ir un pa-

1/ M. Manoillesko l.c. 159.lp.

2/ " " " " l.c. 158.lp.

liek tikai ideja, politika bez realizācijas iespējas. Tās vietā stājas autarķijas politika mērenākā izpausmē.

Līdz ar to valsts saimniecības politikā redzamu vietu ieņem valsts aizsardzības politika no tīra militāra viedokļa. Kaut arī visām citām politikām būtu pa ceļam pasaules saimniecības politika, tad tomēr valsts aizsardzības politika būtu vienīgā, kuŗa prasītu katrai valsts saimniecisko neatkarību. Līdz ko rodas starptautiski sarežģījumi, paceļas jēlvielu un pārtikas vielu jautājumi. Mums kā lauksaimniecības valstij, kuŗa lielākā vai mazākā mērā pārtikas vielas eksportē /gaļu, sviestu, olas, cukuru/, nedraudēs nekad pārtikas vielu trūkums. Toties ciņtāds ir izejvielu jautājums rūpniecībā un satiksmē.

Pašreizējais racionalizācijas un mechanizācijas laiks, kā arī straujais satiksmes līdzekļu pieaugums ^{1/} padarījis akūtu šķidro degvielu jautājumu, kuŗš vēl daudzkārt akūtāks kļūst starptautiskos sarežģījumu laikos un prasa šī jautājuma strisināšanā iet autarķijas ceļus. Mēs redzējam, ka pagaidām mūsu apstākļos vienīgais ceļš uz šo neatkarību šķidro degvielu ziņā ir letols /spirta sajaukums ar bencīnu/, cerībā, ka nākotnē radīsies iespēja saimnieciski sintētiskā ceļā ražot piejaukumam nepieciešamo bencīnu.

1/ Pēc Valsts statistiskās pārvaldes datiem auto un to daļas importētas 1933.g. par Ls. 295.000.-, 1936.g. par Ls. 2,5 milj., bet 1937.g. par 6,2 milj. latu /jāņem vērā arī valūtas pārkārtojums 1936.g./.

Nedrīkstam aizmirst, ka kara gadījumā šķidro degvielu patēriņš jūtami pieaug, jo dzelzceļu satiksme kļūst problemātiska un tās vietā stājas motorizētā satiksme. Tāpat arī modernā armijā motorizētās vienības ieņem arvien redzamāku vietu.

Tā tad no valsts aizsardzības viedokļa mūsu spirtrūpniecība ir uzskatāma kā pozitīvs faktors un svarīgs līdzeklis valsts aizsardzības politikas mērķu sasniegšanai.

Apskatot spirtrūpniecības nozīmi mūsu valsts saimniecībā, redzējām, ka tā, tāpat kā citās valstīs, /Vācijā/ nav tikai rūpniecība pati par sevi vien, bez tālāka pamatojuma un vajadzības, bet gan tā ir lauksaimnieciska rakstura rūpniecība, kuŗa savas izejvielas ņem no lauksaimniecības.

Tā kā spirta izvērtēšana, kā to iepriekš redzējām, galvenā kārtā balstās uz tā izlietāšanu tehniskām vajadzībām, kaut arī šī izlietāšana tieši tehniskām vajadzībām, sevišķi satiksmei, ir saistīta ar zināmām neērtībām: bencīns ir labāks dzinējspēks un pie tam arī lētāks ar visu lielo miltu /24 cent. uz litru/, bet tīri tautsaimnieciski un stratēģiski apsvērumi no valsts aizsardzības viedokļa ļauj mums veicināt spirtrūpniecību.

Ja spirtrūpniecība būtu tikai rūpniecība pati par sevi vien, nolūkā ražot spirtu un tā nebūtu saistīta ar lauksaimniecības ražojumu izvērtēšanu, tad spirt-rūpniecība it ērti un lēti kā izejvielu varētu lietāt ne kartupeļus, bet gan melasi, celulozi u.c., kas būtu nesalīdzināmi lētākas izejvielas.

VIII.

K o p s a v i l k u m s.

Autoritara valsts arvien ir atradusi par vajadzīgu kārtot un regulēt pilsoņu pienākumus materialā un garīgā laukā. Ne ketrreiz šī valsts uzstāda par pienākumu saimniekot, bet gan kārtot un vadīt. Bez tam, valsts iejaukšanos saimnieciskā dzīvē pastiprināja vispārējais zinātnieku atzinums, kuŗš gan ir radies tikai kā atteisojums jau praksē pastāvošai kārtībai, proti, saimnieciski vajākā interešu aizsargāšana.

Arī mūsu valdība pēc 1934.g. 15.maija uzsākusi planveidīgu saimniecisku politiku, kuŗa iziet gan uz atsevišķu ražošanas gan patēriņu nozares saskaņošanu, kā arī uz tautas ienākumu pacelšanu un tā taisnīgu sadalīšanu. Visur tur, kur atsevišķi uzņēmumi, vai ražošanas nozares darbība neiekļaujās valdības nospraustajā plānā, valdība nekavējoši pārņēma to savā vadībā un iekļauj to vispārējā saimniecības plānā.

Arī mūsu līdzšinējā spirtrūpniecība, kuŗa bija izveidojusies par tīpisku rūpniecības nozari, un tapusi par atsevišķu personu un pie tam, galvenā kārtā, sveštautiešu ienākumu avotu, neverēja atbilst vispārības prasībām, neņemot vērā nemaz tīri nacionāli-politiskus motivus, bet arī no tīri tautsaimnieciskā redzes viedokļa, jo šī rūpniecības nozare neatbilda lauksaimniecības atbalstīšanas politikai.

Spirtrūpniecība nostājās mūsu priekšā kā rūpniecības nozare, kuŗa ietver sevī daudz īpatnēju problēmu. Parastais tās pieskaitījums pārtikas un garšvielu rūpniecības nozarei nedod tai vajadzīgo attaisnojumu un nenorāda arī tās pareizo vietu un uzdevumu valsts kopējā saimniecībā. Tāpat šai rūpniecības nozarei jāņem ļoti daudz iebildumi no pretalkohola kustības darbiniekiem, kuŗi šai jautājumā diemžēl nostājas uz ļoti šaura viedokļa, prasot spirta neražošanu valstī, lai tādejādi izskaustu tā patēriņu dzeršanai. Ar kādas preces neražošanu vēl nebūt nav panākts, lai pilsoņi to nelietātu. Sevišķi tas attiecināms uz baudvielām un it īpaši uz alkoholu, kuŗš ar savām specifiskām iedarbības spējām atradis daudzus un ilgus cienītājus. Spirta neražošana bez šaubām dota iespēju plašam kontrabandas uzplaukumam, vai labākā gadījumā, atvietotāju vielu ražošanu māj rūpniecības kārtā, kā tas jau bija novērojams pirmos pēckara gados. Tādēļ alkoholisko dzērienu lietāšanas apkarošana jāsāk pavisam no citas puses, proti, no tīri psiholoģiskās puses, pārliecinot un noskaņojot cilvēkus par šīs vielas keitīgo lietošanas parašu. Līdz ar šīs vielas neražošanu nebūtu panākta tās izskausana no lietošanas, pie kam valsts vēl zaudētu jūtamus ienākumus no spirta monopola.

Tāpat nav vietas iebildumam, ka līdz ar šīs vielas nelietošanu dzeršanai zudis arī vispār iespējas spirtu izvērtēt, jo spirta izvērtēšanas statistika liecināja ko citu.

Arī mēģinājumi par spirta izlietošanu kā degvielu, devuši apmierinošus rezultātus un kā redzējam, šeit inženieri - specialisti nav vienis prātis par vai pret spirtu kā degvielu, jo pēdējam, bez daudzām

sliktām īpašībām, ir arī daudz labu īpašību un no daudziem ļaunumiem arvien ir jāizvēlas mazāk sliktākais, kādēļ arī valstij ir izdevīgāki uzturēt savas starptautiskās pirktspējas, atteicoties par labu iekšzemes degvielai - spirtam no bencīna importa, kā arī nelielais spirta eksports runā šai lietai par labu.

Tāpat arī valstij ir izdevīgāki atteikties vispārības interesēs par labu no muitas ienākumiem, ko tā saņemtu par spirta vietā importēto bencīnu, ņemot vērā, ka lauksaimniekiem spirtrūpniecībā izvērtētie kartupeļi dod četrkārtīgi lielākus brutto ienākumus. Ja uzsāktie mēģinājumi sintētiskā bencīna iegūšanā nākotnē dos vajadzīgos rezultātus, tad šķidro degvielu ziņā mēs varam kļūt pilnīgi neatkarīgi no ārzemēm, kas ir liels tautsaimniecisks ieguvums miera laikā un stratēģisks ieguvums kara un citos saspīlējuma laikos.

Viss tas runāja par labu spirtrūpniecības pārkārtojumam, lai novērstu līdzšinējos trūkumus šajā rūpniecības nozarē un šis pārkārtojums gāja pa kopdarbības ceļu.

Lai to labāki izprastu, nepieciešami bija tuvāki apstāties pie pašas kopdarbības jēdziena, īsumā apskatot tās mērķus un uzdevumus.

Iepazīstoties tuvāki ar kopdedzinātavu normālstatūtiem, mēs līdz ar to iepazīnāmies ar jaunās kārtības organizācijas darbības, pārraudzības, pārvaldības, līdzekļu un citiem jautājumiem.

Lai dotu pamatojumu spirtrūpniecības pārkārtojumam, nepieciešami bija arī tuvāki iepazīties ar pašu spirtrūpniecību, tās ražošanas apmēriem, ražošanā patērētām izejvielām, ražošanas apstākļiem, kā arī

ar spirta izvērtēšanu saistītām problēmām, īsumā apstājoties pie vispārīgas dabas jautājumiem šajos virzienos.

Tā kā spirtrūpniecība ir tikai viens stūrekmenis lauksaimniecības ražojumu izvērtēšanas celtnē, tad līdz ar to radās vajadzība tuvāki apstāties pie vispārējās, tagadējam laikam tik raksturīgās valsts nacionālās rūpniecības aizsardzības politikas, kuŗa ir pamatā valdības aktivitātei lauksaimniecības ražojumu izvērtēšanas kārtošanā.

1. Spirtrūpniecības pamatojums.

Darbā esmu centies galvenā kārtā atrisināt 2 problēmas: 1/ vai vispār mums vajadzīga spirtrūpniecība un 2/ ko dos tās pārkārtojums uz kopdarbības pamatiem.

Iztirzājot pirmo vispārējo problēmu, bija nepieciešami atrast spirtrūpniecībai vietu mūsu valsts saimniecībā.

Attiecībā uz šo problēmu no darba izriet sekojošais:

1/ Spirtrūpniecība ir dabīga, lauksaimnieciska rakstura rūpniecības nozare, kuŗa patērē iekšzemes izejvielas, proti, galvenā kārtā kartupeļus. Tā kā

kartupeļi ir viens no visizdevīgākajiem vieglo smilšu zemju ražojumiem, tač līdz ar spirtrūpniecību paceļ šo zemju lauksaimnieku ražojumu izvērtēšanas iespējas un ienākumus, saņemot no lauksaimniekiem gadskārtēji noteiktus vairumus kartupeļus un atdodot tiem lētu un vērtīgu lopbarību - šķiedeni, kuŗa aizpilda dārgo lopbarības raušu vietu un manāmi uzlabo zemes fiskālās īpašības, vairojot mēslu produkciju.

2/ Kaut arī spirtrūpniecībai ir tikai relatīva nozīme kartupeļu izvērtēšanā, tomēr tā absolūti dod lauksaimniekiem vairāk nekā valsts ieņemtū muitas veidā no importētā bencīna, kuŗu aizvieto spirts un peļņu, ko saņemtu bencīna importieri, saņems tagad lauksaimnieki - spirta ražotāji kā piemaksu uz nodotiem kartupeļiem.

3/ Spirta monopols dod valstij ievērojamus ienākumus / ap 16 % no visu ieņēmumu kopsumma/, kuŗi spirta neražošanas gadījumā aizietu nelegāliem spirta piegādātājiem.

4/ Lai gan spirta izvērtēšanā patēriņš dzeršanai ieņem stabilu un samērā ievērojamu vietu, tomēr galveno un izšķirošo izvērtējumu spirtam dod tā izlietošana tehniskiem nolūkiem, līdz ar to spirtrūpniecība rod arī pozitīvu vērtējumu no spirta izvērtēšanas viedokļa, kādēļ arī nav pareizi spirtrūpniecību piešķaitīt pārtikas un garšvielu rūpniecībai /drīzāk ķīmiskai/.

5/ Valdības politika arī iet virzienā uz spirta patēriņa dzeršanai samazināšanu un tā izvērtēšanas iespēju tehniskiem un citiem mērķiem, veicināšanu.

6/ Katra valsts, kuŗai nav iespējams iegūt šķidrās degvielas no dabīgiem izrakteņiem, ir spiesta

Šķidro degvielu problēmas atrisināšanā iet autarķijas ceļus, ko arī visas valstis ir centušās darīt. Mēs pagaidām šo atrisinājumu pilnīgākā veidā esam atraduši spirtrūpniecībā, kaut arī spirtam kā degvielai nepiemīt visas tās labās īpašības, kurās piemīt bencīnam, tomēr nedrīkstam arī aizmirst tās labākas īpašības par bencīnu, kādēļ arī ar spirtu kā degvielu saistītie trūkumi ir panesami un nepieciešami vispārības labā, jo līdz ar to mēs kļūstam neatkarīgāki šķidro degvielu ziņā, kas ir sevišķi svarīgi ir tagadējā mechanizācijas laikmetā, sevišķi lauksaimniecībā, atvietojojot cilvēku darba roku trūkumu ar mašīnām.

Nopietnāki iebildumi varētu pacelties vienīgi spirta cenas ziņā, bet jaunās, modernās spirta kopdedzinātavas ļauj mums domāt, ka, sakarā ar ražošanas izdevumu samazināšanos, šīs problēmas atrisinājums nākotnē dos mums vēlamo rezultātu.

7/ Spirtrūpniecība kalpo mūsu starptautisko pirktspēju pacelšanai, resp. mēs tās nesamazinām ar bencīna importu, kas ir ne mazāks ieguvums, jo viss, kas kāpina cilvēku pirktspējas, nozīmē progresu, un viss, kas tās mazina, nozīmē regresu ^{1/}.

8/ Kā vispār katra rūpniecība, tā arī spirtrūpniecība paceļ tautas kopējo darba un kapitāla ražību un sekmē saimniecisko spēku pārvietošanu uz ražošanu, kas ir tīra peļņa cilvēcei, jo ražošana pati par sevi ir saimniecisks mērķis, kurās neaprobežotā paplašināšanās ir vienmēr cilvēces ieguvums ^{2/}.

1/ M.Manoilesko l.c. 341.lp.

2/ " " l.c. 308 lp.

2. Ko dos spītrūpniecības pārkārtojums
uz kopdarbības pamatiem.

Attiecībā uz otro problēmu - ko dos spītrūpniecības pārkārtojums uz kopdarbības pamatiem, - no darba izriet, ka šis pārkārtojums:

1/ nostādīs jau pašu rūpniecību uz racionālākiem pamatiem, kas samazinās ražošanas izdevumus un līdz ar to pacels šīs ražošanas nozares darba un kapitāla ražību.

2/ Pie kopdedzinātavām noorganizētie mašīnu koplietošanas punkti samazina kopdedzinātavas sezonas raksturu un tie dos ievērojamu atbalstu lauksaimnieku darba atvieglošanai, zemes ienesības pacelšanai un darba spēka trūkuma mazināšanai.

3/ L.L.K. uzraudzība un kontrole sekos arvien šī kopdarbības veida sekmīgākas darbības nostādīšanā, kā arī raudzīsies par valdības politikas atbalstīšanu.

4/ Spīrta kopdedzinātavas kļūs daudz lielākā mērā par lauksaimnieciska rakstura uzņēmumiem, nekā līdzšinējās privātās spīrta dedzinātavas.

5/ Lielāka noteiktība un drošība izejvielu piegādē noteiktos vairumos, kas dos spītrūpniecībai lielākas produkcijas iespējas. Tāpat arī padara vienkāršāku norēķināšanās kārtību ar Nodokļu departamentu.

6/ Spītrūpniecības peļņa atgriezīsies atpakaļ ražīgā lauksaimniecības celšanas darbā kā ieguldījumi mašīnu koplietošanas stacijās, spīrta ražošanas iekārtu uzlabošanā, kā arī vairo sabiedriskā kapi-

tāle uzkrāšanos un kopdedzinātavās apvienoto biedru ienākumus, līdz ar to ceļot daudz lielākā mērā tautas ienākumu kā privātās dedzinātavas. Tāpat arī piemaksas no tīrā atlikuma par biedru nodotiem kartupeļiem dod iespēju lauksaimniekiem saņemt augstāku cenu par kartupeļiem.

Jaunais kopdarbības veids saistīs jaunas lauksaimnieku grupas kopdarbībai, kas caur pašdarbību, pašpalīdzību un pašpārvaldību sekmēs savu un pārējo darbības iecirkņu iedzīvotāju materiālo un garīgo labklājību.

Ja agrārpolitika ir visi pasākumi un pasākumi praktiski zinātniskā lauksaimniecības darbā, kuŗu nolūks, izanalizējot dabas un ekonomiskos apstākļus, apsvērt lauksaimniecības tehniskās un organizācijas formas, lai padarītu ražīgu un ienesīgu lauksaimniecības darbu, tad pārkārtotā spirtrūpniecība uz kopdarbības pamatiem, pilnīgi iekļaujas šīs politikas rāmjos un sekmē tās mērķu sasniegšanu, kādēļ arī tai ierādama sava vieta valsts saimniecībā, jo tā paceļ ne tikai lauksaimniecības nozari uz augstākas attīstības un ienesības pakāpes, bet arī padara mūs neatkarīgus no ārzemēm ūķidro degvielu ziņā, kas ir liels tautsaimniecisks un stratēģisks ieguvums no valsts aizsardzības viedokļa. Tāpat arī pārkārtotā spirtrūpniecība atbalsta mūsu valsts saimniecisko politiku par tautas ienākuma celšanu un tā taisnīgu un vienlīdzīgu sadalīšanu.

Ja Fr. Lists saka, ka spēja bagātību radīt ir daudz svarīgāka kā pati bagātība, tad to pilnīgi var attiecināt uz pārkārtoto spirtrūpniecību.

P i e l i k u m s.Nr.1.

Pārskatamības dēļ pievienoju dažas ziņas par Ār-
zemju spirtrūpniecību.

Vācija. Dr. Fr. Baade, kritizējot līdzšinējo Vā-
cijas degvīna saimniecību, aizrāda, ka 2/3 no kopējās
produkcijas jāpārdod ar zaudējumu, līdzīgi kā tas ir
pie mums ar spirtu tehniskām vajadzībām. Peļņu dod
dzeramais spirts, izvērtējums kosmetikas un medici-
nas vajadzībām, bet zaudējumu dod izlietotais spirts
techniskiem mērķiem rūpniecībā, apgaismošanā, dedzi-
nāšanā un eksportam, kuŗa pašizmaksa ir M.76.- par
hl, bet pārdod par M.22.- - M.27.-. Spirta ražošanā
piedalās ap 39.000 dedzinātavu, no kuŗām lielākā da-
ļa /35.000/ ir Dienvidvācijas augļu dedzinātavas, ku-
ŗas ražo tikai 1 % no gada produkcijas.

Lauksaimnieciska rakstura dedzinātavas dod 60 %
no kopējās ražas un to skaits 1924/25.g. ir bijis
5773 ar caurmēra produkciju 200 hl. 9 % no kopražas
dod Vakar - un Vidusvācijas lauksaimnieciska rakstu-
ra dedzinātavas, bet pārējo /30 %/ amatniecības un
rūpniecības dedzinātavas, sevišķi melases un sulfīt-
dedzinātavas, kuŗas pēc savas tehniskās dabas ir
viscaur rūpniecības uzņēmumi un nav ne mazāko šaubu
par to, ka pie brīvas degvīna saimniecības tās iznī-
cinātu mazos un vidēja lieluma uzņēmumus, jo tām ie-
spējams produkciju dubultot, līdz ar to samazinot
ražošanas izdevumus uz pusi, samērā ar lauksaimnie-
ciske rakstura dedzinātavām.

Arī Anglijā spirtrūpniecības koncentrācija lie-
llākos uzņēmumos sniedz labus panākumus. Lielbritā-
nija ar saviem 163 uzņēmumiem 1914.g. ražoja 2,3

milj. hl., kamēr Vācijā ar 39.000 uzņēmumiem tikai 1,8 milj. hl. absolūtā alkohola.

Minētais autors tālāk uzsver, ka spirta ražošanu sadārdzina:

1/ lielais dedzinātavu skaits un sliktie tehniskie apstākļi,

2/ mākslīgi piekotā politika, sagādājot lētas izdevības,

3/ uzpūstie pārvaldes izdevumi.

Spirtrūpniecību Vācijā regulē 1922.g. 8.apriļa likums. Spirta pamatcena noteikta par 1 hl., izejot norāžošanas izdevumiem vidēja apmēra labi nostādītā lauksaimnieciska rakstura spirta dedzinātavā. Cenu politika iziet, lai uzturētu mazos un vidējos uzņēmumus, resp. veicinātu lauksaimnieku kartupeļu dedzinātavas uz amatniecisko dedzinātavu rēķina. Eksportu veicina ar prēmijām, piemaksājot 6 M.- uz hl. Tāpat ierobežo atsevišķu dedzinātavu produkciju, aplikot pārsniegumu ar nodokli / M. 18.- - 25.-/, kā arī vispārējais ienākumu nodoklis vēl vairāk šo politiku pastiprina, kuŗš ar stipri progresīvs pie liela apmēra dedzinātavām. Lai veicinātu spirta izlietošanu tehniskām vajadzībām, tā cenas stipri pazemina uz dzeramā spirta rēķina. Tomēr ar visu to valsts piemaksā lauksaimnieciska rakstura dedzinātavu uzturēšanai -/1920 g. 83, 6 milj. M./.

Aizrādot uz iespējamām pārkārtojumiem līdzšinējā Vācijas degvīna saimniecībā, Dr. Baade aizrāda, ka dedzinātavām arī uz priekšu jākalpo lauksaimniecības kultūras atbalstīšanai uz vieglām zemēm. Lai tas būtu labāki iespējams, vieglo smilšu zemju rajoni, atkarībā pēc zemes labuma un atrašanās vietas, ir sadalīti klasēs, nosakot katrai klasei noteiktu produk-

cijas apmēru. Tāpat minētais autors aizrāda, ka dedzinātavām jānodrošina 100 % produktivitāte un pie ražojumu samazināšanās, jāsamazina dedzinātavu skaits, bet nav jāierobežo ražošanas apmēri.

Likvidētos līdzšinējos dedzinātavu rajonos jāattīsta cukurbiešu kultūras, kuŗas ar pastiprinātu lopbarības un māslu produkciju vēl vairāk iegūs kā ar dedzinātavām būs zaudēts. Tāpat ieteic vieglo smilšu zemju lopbarības pacelšanai audzēt lucernas.

Kopa..... 31.800.-

14.88.670.-

Pielikumi

Ieguldījumi/kapitāli/..... 14.88.670.-

Atspējamā..... 20.000.-

14.88.670.-

Spiritu pārveidošanas izmaksas:

- 1/ materiāla izmaksas,
- 2/ pasūtītāja /laika/ izmaksas,
- 3/ ražošanas izmaksas,
- 4/ transporta izmaksas.

1. Materiāla izmaksas.

Aprēķina pamatā lietojamie skaitļi:

- 1/ Dedzinātavu darbības periods ilgums 165 dienas.
- 2/ Darbinātā katla tilpums - 25,8 kv.kortupeli.
- 3/ Koksne /nieša/ - 3 š no kortupēja svara.
- 4/ Darbinātā izveid 4 kv. m.
- 5/ Kortupēja tīrīšanas izmaksas 3 š.
- 6/ Vispārējās izmaksas no 1 kv. kortupēja - 11 litru absolūtā alkohola.
- 7/ Vispārējās izmaksas no 1 kv. nieša - 30 litru absolūtā alkohola.

P i e l i k u m s Nr. 2.

Spirta dedzinātavas kalkulācija.

B i l a n c e.

A k t ī v s

Dedzinātavas nekustamā manta	Ls.19.000.-
Inventārs.....	" 2.800.-
Ražošanas iekārta.....	" 35.070.-
Kase.....	" 31.800.-
	<hr/>
	Ls.88.670.-

P a s ī v s

Ieguldījumi/kapitāli/.....	Ls.68.670.-
Aizņēmumi.....	" 20.000.-
	<hr/>
	Ls.88.670.-

Spirta pašizmaksu nosaka:

- 1/ materiālu izmaksas,
- 2/ pastāvīgās /laika/ izmaksas,
- 3/ ražošanas izmaksas,
- 4/ transporta izmaksas.

1. Materiālu izmaksas.

Aprēķina pamatā likti sekoši skaitļi:

- 1/ Dedzināšanas perioda ilgums 165 dienas.
- 2/ Sutināmā ketla tilpums - 25,8 kv.kartupeļi.
- 3/ Labība /mieži/ - 3 % no kartupeļu svara.
- 4/ Ražošanu izved 4 kārtām.
- 5/ Kartupeļu tīrīšanas zudums 5 %.
- 6/ Vidējais spirts iznākums no 1 kv. kartupeļu - 11 litru absolūtā alkohola.
- 7/ Vidējais spirts iznākums no 1 kv. miežu - 30 litru absolūtā alkohola.

- 8/ Kartupeļu cena - Ls. 3,70 kvintālā.
9/ Miežu cena - Ls. 18,50 kvintālā.
10/ Vienas dienas raža:
/25,8 reiz 11/ ÷ / 0,774 x 30/ x 4 = 1228,08
litru abs.alk.

Ražotā spirta daudzums visā darbības periodā -
1228,08 x 165 = 202.636,5 l.a.a.

Materiālu izmaksas visā periodā:

- a/ kartupeļi - 17.028 kv. ÷ /5 % zudums/ 851,4 kv. =
= 17.879,4 kv. a Ls. 3,70 = Ls. 66.153.-
b/ mieži - 510,84 k.v. /3 % no 17.028/ x 18,5 =
= Ls. 9.454.-.

Tā tad materiālu izmaksas :

kartupeļi	Ls. 66.153.-
mieži	" 9.450,54

Kopā: Ls. 75.603,54

Materiālu izmaksas uz 1 litru absolūtā alkohola:

75.603,54 : 202.636,5 = 37,31, t.i.

Ls.-37,31.-

Spirta ražošanas blakus produkts - šķiedenes
produkcija dienā pie sugstāk minētā jēlmateriālu
daudzuma ir 1480 dkl.,

visā ražošanas periodā: 1480 x 165 = 244.200 dkl.

Pārdodot šķiedeni 50 % apmērā par 2 snt. dkl., ie-
ņemtū 2442 ls., resp. uz 1 ltr. absolūtā alkohola:
2442 : 202.636,5 = 1,19 snt.

Atpemot ieņēmumus no šķiedenes no iepriekš izkal-
kulētās materiālu izmaksas uz litra absolūtā alko-
hola: 37,31 - 1,19 = 36,12, tā tad

tirā materiālu izmaksa uz 1 litru absolūtā alkohola
ir 36,12 snt.

	<u>Pārnesums</u>	Ls. 24.968,55
7/ Kantora piederumi.....	"	150.-
8/ Pasta un telefona izdevumi.....	"	380.-
9/ <u>Nodokļi</u>		
Rūpniecības zīme.....	"	92.-
Patentnodoklis.....	"	200.-
Tvaika katla nodoklis.....	"	35.20
Ceļu nodoklis.pašv./ 3 snt. no litra absolutā alkohola/ "	"	615.58
Valsts un pašv. nodoklis / 1,6 % no apgrozības/.....	"	1.871,37
10/ Līguma slēgšanas izdevumi.....	"	701,76
11/ Rentes rīcības kapitālam:		
6 % no Ls.11.800	Ls.708.-	
6 % no " 20.000	" 600.-	1.308.-
11/ Dažādi neparedzēti izdevumi.....	"	420.-
	<u>Kopā: Ls. 30. 742,46</u>	

Ražošanas izmaksas uz 1 litra absolutā alkohola:

30.742,46: 202.636,5 = 14,94, tā tad
= 14,94 snt.

4. Transporta izmaksas.

Dedzinātave atrodas 8 km. attālumā no dzelzceļa stacijas. Stacijas attālums līdz Zemitānu stacijai ir 99 km.

Spirta piegāde mēnesī 28.570 litru absolutā alkohola, ko iespējams nogādāt 2 transportos ā 14.285 litri absolutā alkohola.

I. Transports.

Nosūtīšanai vajadzīgas šādas mucas:

16 gab. ā 600 ltr. = 9600 l.a.a. tāra ā 100 kg.

15 " ā 400 ltr. = 6000 l.a.a. tāra ā 80 kg.

1 " ā 340 ltr. = 340 l.a.a. tāra 80 kg.

32 mucas =15940 l.a.a.

Sūtijuma svars:

32 mucu tāra..... 2880 kg.
14.285 l.a.a./Ip.sv.0,8/.....11.428 kg.
Jēlspirta piemaisījumi 1.587 kg.
Kopā:15.895 kg.

Transporta izmaksas:

Frakts / 6 kl./..... Ls. 211,47
Rīgas mezglu papildmaks. " 7,95
Pilsētas nodoklis u.c. " 11,75
Transporta novešana " 7,60
" izkraušana " 3,-
Tukšo mucu transports
un frakts..... " 39,70
Dažādi..... " 1,76
Kopā: Ls. 283,23

Visa ražotā jēlspirta / 202.636,5 ltr. a.a./ no-
sūtīšanai būs vajadzīgi 14 šādi transporti.

Transportizdevumu kopsumma:

Dzelzceļa maksa par 14 transportiem Ls.4079.08
Transports pa zemes ceļu līdz stac. " 916.-
Pavadoņa izdevumi u.c....." 200.-
Kopā: Ls.5195.08

Transporta izmaksas uz 1 ltr. a.a.:

5195.08 : 202.636,5 = 2,50, t.i.
2,50 snt.

Pašizmaksu kopsavilkums

1/ Materiālu izmaksas uz 1 ltr. a.a.	Ls.-.36.12
2/ Pastāvīgās izmaksas " " " " "	" " " " " 3.11
3/ Ražošanas izmaksas " " " " "	" " " " " -.14.94
4/ Transporta izmaksas " " " " "	" " " " " <u>2.50</u>
	Kopā: Ls.-.56.67,

t.i. 56,7 snt.

Pieņemsim, ka Nodokļu departaments dedzinātavai maksā par ltr. absolūtā alkohola franko Valsts spirta un degvīna noliktavā Rīgā - 60,1 snt.

No ražotā jēlspirta daudzuma - 202.636,5 ltr. a.a. atņemsim iespējamo ceļa zudumu 0,5 % /1013 ltr./, dabūsim nododamo spirta daudzumu - 201.623 ltr.

Uz katru litru dedzinātava pelna 3,4 snt./ 60,1 - 56,7/ un uz visu nododamo spirta daudzumu Ls.6855,20.

Nemot vērā pašu kapitāliem uzskaitītās % " 3044,80

Kopā: Ls.9900.-

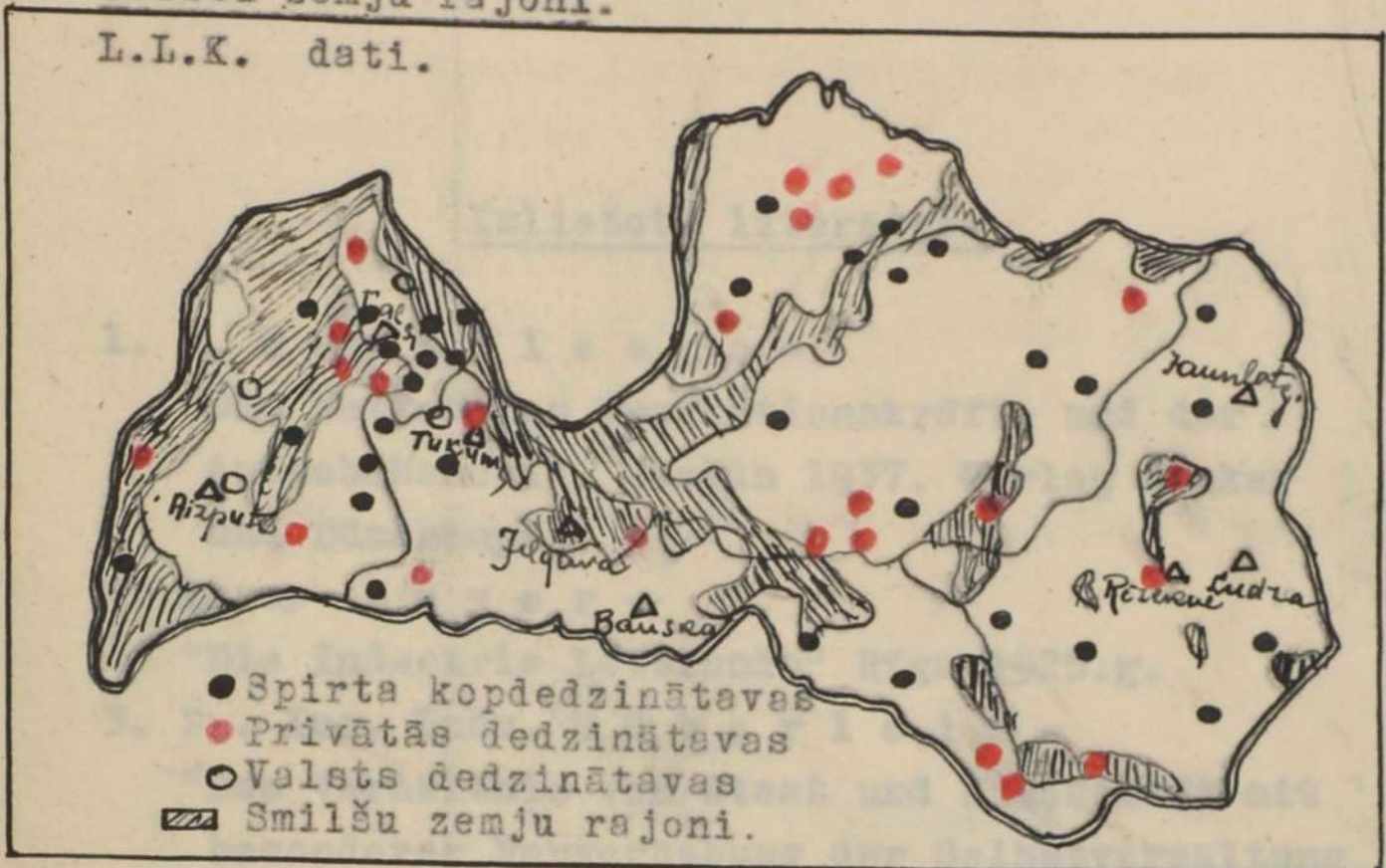
Ienesīguma attiecība pret kapitālu:

$$\frac{\text{Peļņa} \times 100}{\text{Kapitāls}} = \underline{11,1 \%}$$

Tabula Nr.1.

Smilšu zemju rajoni.

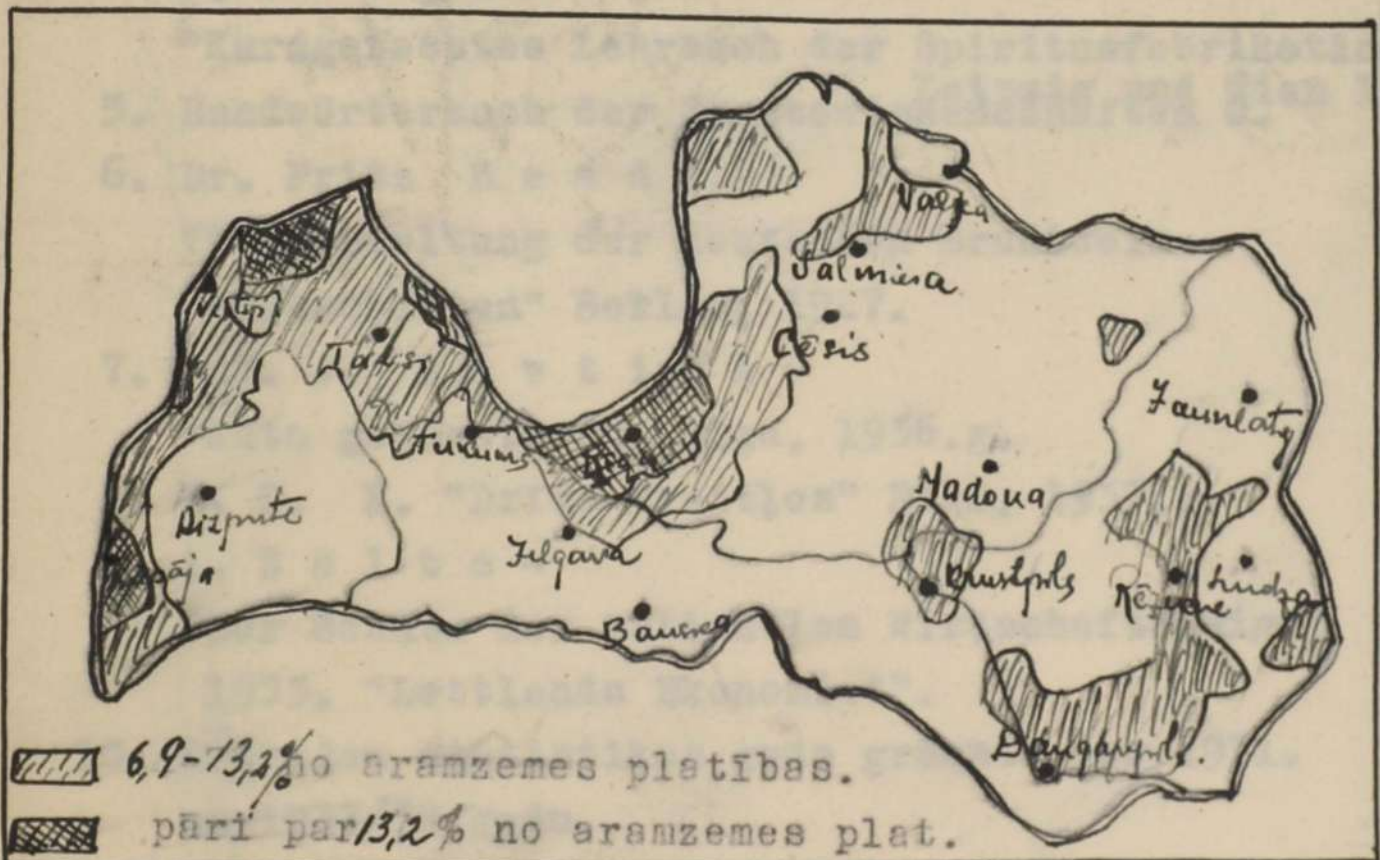
L.L.K. dati.

Tabula Nr.2.

Kartupeļu kultūras rajoni

Valsts stat.pārv. dati.

Izlietotā literatūra.

1. M. M a n o i l e s k o -
"Die Nationalen Produktionskräfte und der Aussehnhandel". Berlin 1937. Verlag Junker und Dünnhaupt.
2. Percy M e y e r -
"Die Industrie Lettlands" RIGA 1925.g.
3. Dr. Iur. Ludv. H ä b e r l e i n -
"Das Verhältnis von Staat und Wirtschaft mit besonderer Hervorhebung der Selbstverwaltung des Reichsnährstandes und der landwirtschaftlichen Marktordnung." Berlin, 1938.
4. Prof. Ed. D o n a t h und priv. doc.
A. G r ö g e r -
"Kurzgefasstes Lehrbuch der Spiritusfabrikation"
Leipzig und Wien 1908.
5. Handwörterbuch der Staatswissenschaften C.
6. Dr. Fritz B a a d e -
"Neugestaltung der deutschen Brantweinwirtschaften" Berlin, 1927.
7. Inž. J. Z i v t i ņ š -
"Auto generatori", RIGĀ, 1936.g.
8. L. L. K. "Dzīve skaitļos" RIGĀ, 1937.g.
9. A. Z a l t s -
"Der Schutz der nationalen Wirtschaft", Riga, 1933. "Lettlands Ekonomist".
10. Latvijas statistikas gada grāmata par 1931. un 1937/38.gadu.

11. Rūpniecības statistika 1937.g.
12. P. B a u m a n i s -
"Spirta monopola saimniekošanā nav viss
kārtībā", Rīgā, 1926.g.
13. Sven. R ö g i n d -
"Die Monopolbetriebe auf dem Gebiete der
Spiritusindustrie", Berlin, Leipzig 1932.
14. Ed. Š i r o n s - Agrārpolitikas lekcijas.
15. H. G e b h a r d t -
"Freie und gebundene Wirtschaft", Jena 1931.

Žurnāli.

1. "Ekonomists"
2. "Latvijas lauksaimnieks"
3. "Sētā un druvā"
4. "Motors"
5. Zeitschrift für Spiritusindustrie.
6. "Darbinieks"

